

Nog even... de Open Imkerijdag
Kan een imker met vakantie?

Themakatern:
'Voorlichten, een kunst, een kunde'

Mierenzuurverdampers
Roverij

*bijen*houden

5e jaargang/6
juni 2011

Nederlandse BijenhoudersVereniging

Met extra themakatern
'Voorlichten over bijen'

Van de redactie

Deze Bijenhouden is met 32 pagina's extra dik. De helft ervan is gewijd aan het thema 'Voorlichten'. Met voorlichten bedoelen we hier: inzicht, onderricht en informatie geven over bijen. Een essentiële zaak, want veel mensen associëren bijen nog steeds eerst met steken, vervolgens met honing en dan blijft het stil. Het belang voor de bestuiving is nog te vaak een eyeopener. Verlies van biodiversiteit, bijensterfte, tot voor kort vergrijzing van de bijenhouderij doen inmiddels beseffen dat brede aandacht voor de bij noodzakelijker is dan ooit. Wij imkers moeten aan de weg timmeren en ervoor zorgen dat de bijen ingebed blijven in ons leven. Het volle en hoogontwikkelde Nederland biedt steeds minder leefruimte aan deze 'wilde' huisdieren, die wereldwijd voor instandhouding van het voedselpakket zo belangrijk zijn. Voorlichting betekent dus het toelichten van de noden en behoeften van de (honing) bijen, maar ook overbrengen waarom we zo door ze gefascineerd worden. Doelgroepen daarbij zijn alle groepen in de samenleving die iets voor onze bijen kunnen betekenen: imkers, nieuwe imkers, overheden en groene organisaties, scholen, algemeen publiek en media voor maatschappelijk draagvlak. Iedereen komt ze letterlijk en figuurlijk tegen, want bijen vliegen gewoon rond, maar men ziet ze misschien niet...

Veel imkers blijken ware ambassadeurs. Zie de vele voorbeelden op de bladzijden 9-24 van dit nummer. In het themadeel staan ook bijdragen van redactieleden, sommige geïnspireerd op reacties van lezers. Meer reacties, ook in de vorm van kopij, blijven welkom. Op die manier worden de mooie voorbeelden van de aanpak van het doorgeven van bijenkennis van ons allemaal.

Redactie

Inhoud

Landelijke Open Imkerijdag <i>Werkgroep LOI</i>	3
Heeft u zich al aangemeld?	
Insecten <i>Kars Veling</i>	4
Trekvlinders: honger na een lange reis	
Imkerervaringen <i>Bart de Coö</i>	5
Dilemma <i>Mari van Iersel</i>	6
Kan een imker wel met vakantie?	
Bestuivingscursus 2011-2012	7
Uit de imkergemeenschap	8
Honderdjarigen	
Markt van Melk en Honing <i>Gerard Vos</i>	

THEMA KATERN VOORLICHTING

Onbekend maakt onbemind <i>Ardine Korevaar</i>	9
Snippers	10
Toneel, schilderen en bijen in Friesland <i>Tineke Brascamp</i>	12
Voorlichting in een speciaal jasje <i>Ardine Korevaar</i>	14
Overheidsvoorlichting, verleden-toekomst <i>Kees van Heemert</i>	16
Leren bijenhouden in vijf dagen	17
De nieuwe uitdaging: e-learning <i>Ardine Korevaar</i>	18
Bijenles voor Wageningse studenten <i>Tineke Brascamp</i>	20
Juni 2016: rond de bijenhelpdesk <i>Tineke Brascamp</i>	21
Mijn bijen in gesprek met cliënt Emergis <i>Henk van der Scheer</i>	22
Wat is 'bijenkast' in het Frans?	23
Snippers	24

Gezien in het Bijenhuis

Mierenzuurverdampers <i>Henk van der Scheer</i>	25
Buitensnippers	26
Golfbanen gevaarlijk voor bijen?	
Praktijk	27
Van halen naar roven <i>Mari van Iersel</i>	28
Cursief <i>Rik Oldeven</i>	28
NBV	29
Lerarencursus, Familieberichten, Vraag & Aanbod, Studiedagen, Foto van de maand, Agenda	

Jaarkleuren

De jaarkleuren zijn als volgt. De jaren eindigend op
 0/5: | 1/6: | 2/7: | 3/8: | 4/9:

Colofon

Bijenhouden, maandblad voor bijenhouders

Jaargang 5, nummer 6, juni 2011 ISSN 0926-3357. Uitgegeven door de NBV. Verschijnt 11 keer per jaar omstreeks de 15e van de maand (in juli en augustus verschijnt één nummer) in een oplage van 6.300 ex.

Hoofdredacteur

Tineke Brascamp-van der Lee

Redactie

Kees van Heemert, M.J. van Iersel, Ardine Korevaar, Henk van der Scheer, Adindah Visser

Vaste medewerkers

Bart de Coö, Nienke de Jong (register), Rik Oldeven, Ton Thissen, Bertus Wieringa

Redactie & administratie

Marga Canters (secr.), Grintweg 273, 6704 AP Wageningen, t 0317 42 24 22 f 0317 42 41 80 e redactie@bijenhouders.nl bankrekening 53.90.42.897 ABN-AMRO, t.n.v. **Bijenhouden**. **Tarieven voor handelsadvertenties** op aanvraag bij de redactie **Niet-commerciële advertenties in 'Vraag en aanbod'** € 10 per 20 woorden, elk extra woord € 0,25. Betaling bij opgave. Alle in **Bijenhouden** gepubliceerde meningen en inzichten zijn voor rekening van de auteurs. De redactie behoudt zich het recht voor bijdragen in te korten of te redigeren. De inhoud van advertenties valt buiten verantwoordelijkheid van de redactie. De recentste versie van het Groene Boekje wordt aangehouden. Overname artikelen en illustraties na voorafgaande toestemming van de redactie en met bronvermelding.

Kopij moet uiterlijk acht weken vóór de datum van verschijnen worden aangeleverd bij Marga Canters. Voor opgave en betaling van advertenties geldt vier weken. Tekst bij voorkeur via e-mail insturen. Digitale foto's (minimale *resolutie 300 dpi bij 10 x 15 cm*) via email of upload. Aankondigingen en berichten uit de vereniging graag beknopt houden.

Vormgeving en opmaak GAW ontwerp en communicatie

Druk BDU Grafisch bedrijf BV, Barneveld

Omslagfoto: Paparazzi op het spoor van de bijenhouderij? Foto Bernadette van der Hoff

Over drie weken: Landelijke Open Imkerijdag

Heeft u zich al aangemeld?

Werkgroep Landelijke Open Imkerijdag

De tweede Landelijke Open Imkerijdag nadert met rasse schreden. Het weekend van 9 - 10 juli is het weer zover. Dan vindt deze unieke, landelijke, gezamenlijke happening van de NBV plaats, waar je als bijenhouder niet mag ontbreken. Het thema is dit jaar 'Bloemen, bijen en vlinders'. Voor imkers een uitgelezen mogelijkheid onze mooie hobby met het publiek te delen en PR te bedrijven voor de bijen. De organisatie van deze dag is in volle gang en we hopen op de medewerking van veel enthousiaste imkers.

Wilt u óók meedoen aan de Landelijke Open Imkerijdag? Geeft u zich snel op via de website www.bijenhouders.nl. Uw bezoekadres wordt dan vermeld op de website. Aanmelden kan individueel, maar ook via uw afdeling. Op de website is informatie beschikbaar en u kunt er ook promotiemateriaal downloaden. De poster die hier bij wijze van voorbeeld is afgedrukt kunt u zelf óók maken, op basis van zo'n te downloaden bestand. Ook de actie-

* Verbeter de (bijen)wereld en begin bij jezelf!

Bij dit nummer is zo'n zakje bloemenzaad bijgesloten. Geef het aan een bekende en nodig hem of haar uit voor een bezoek aan een open bijenstal, het liefst natuurlijk die van uzelf.

Deze aflevering van Bijenhouden is een speciale editie, gewijd aan voorlichten over bijen, in allerlei verschijningsvormen. Als redactie stonden we versteld van de energie en creativiteit die allerlei bijenhouders opbrengen om hun bijenkennis op een of andere manier met niet-bijenkenners te delen.

Meedoen aan de landelijke open imkerijdag is een gelegenheid bij uitstek om daar ook aan bij te dragen. Doe mee. 'Zaai het zaad' voor meer kennis over bijen en vlinders en hoe ze gedijen. Leg de kiem voor meer begrip voor die bijzondere bezigheid: het bijenhouden.

Redactie Bijenhouden

pakketten kunt u via de website bestellen (telefonisch of in het Bijenhuis bestellen is niet mogelijk!). Gekozen kan worden uit pakketten met of zonder de banieren. De Vlinderstichting stelt materiaal beschikbaar dat terug te vinden is in de actiepakketten. Het volledige pakket (€ 13,50) bestaat uit banier (€10,00) en informatiemateriaal: onze folders, vlinderzoekkaarten, zakjes bloemenzaad* en een aantal exemplaren van het NBV-voorlichtingsnummer uit 2009 over bijen en bijenhouden (€ 3,50).

Verzendkosten: € 6,75.

Denkt u eraan tijdig te zorgen voor publiciteit in uw omgeving? Op de website vindt u tips. Breng familie, vrienden en andere netwerken op de hoogte. En als u zelf niet kunt of wilt deelnemen is het misschien een leuke gelegenheid om eens bij collega's langs te gaan! Op de website staat wie er meedoen. Zie ook de berichten in Bijenhouden van maart en mei.

Onder: voorbeeld van een prefab-poster (in werkelijkheid bijvoorbeeld op A4-formaat).

ZA 9 EN ZO 10 JULI OPEN HUIS van 10 tot 16 uur

landelijke open imkerijdag

**OVER BIJEN HOUDEN • HONING SLINGEREN • WASKAARSEN MAKEN •
BLOEMEN BESTUIVEN • EN NOG VEEL MEER**

THEMA 2011: BLOEMEN, BIJEN EN VLINDERS

**U BENT VAN HARTE WELKOM
BIJ DE VOLGENDE IMKERS**

- KAREL JANSEN -
WILDEVANKWEG 3 – RIJSSEN
- PETER PAULUSSEN - KORTE
EIND (T.O. WATERMOLEN) –
WINTERSIJK
- IMKERIJ DE BIJENDANS –
GROTE PLAS 22 - DELFT
- VERENIGINGSBIJENSTAL -
HOEK OUDE POSTWEG/
TRAAIJ – DEN HELDER

Trekvlinders: honger na een lange reis

Vlinders en bijen hebben veel gemeen, waaronder natuurlijk het feit dat ze nectar halen uit bloeiende planten. Vooral trekvlinders hebben honger. De eerste distelvlinders die u dit jaar ziet in mei en juni, hebben een lange reis achter de rug. Zij zijn trekvlinders en hebben overwinterd in Afrika. De nectar in uw tuin gebruiken zij om weer op krachten te komen.

Een distelvlinder herken je aan het grote formaat, de bruinrode kleur en de witte vlekken op de zwarte vleugelpunten. Ze komen naar Nederland om hun eitjes af te zetten. Later in het seizoen vliegt het nageslacht van deze vlinders rond. De eerste lichter distelvlinders heeft zo'n enorme reis afgelegd dat ze wat valier van kleur zijn geworden. Ook zijn ze wat kleiner dan de distelvlinders die hier opgroeien. De hier uitgekomen distelvlinders vliegen aan het eind van het seizoen weer terug naar Afrika. De distelvlinders die naar Nederland vliegen, kunnen aan het eind van hun reis wel wat nectar gebruiken. Dat geldt ook voor de vlinders die nog zo'n hele reis terug moeten maken. U doet ze een plezier met veel bloeiende planten in de tuin. Voor de voortplanting hebben ze distels of brandnetels nodig, want dat is het voedsel van de rupsen. Ze zijn dus content met een stukje ruigte in uw tuin. De rupsen maken in de distels een nestje van spinsel. In dat nestje verbergen ze zich voor vijanden. Zo kunnen ze ongezien de distel opeten. Tegelijkertijd is distel een goede nectarplant, dus het mes snijdt aan twee kanten.

Er zijn nog meer trekvlinders. Heeft u wel eens gedacht dat u een kolibrie in uw tuin zag? De kolibrie komt helemaal niet voor in Nederland, maar toch is dat niet zo gek om te denken. Er is namelijk een vlinder die sprekend lijkt op de kolibrie. Vandaar zijn naam: de kolibrievlinder.

De kolibrievlinder en de kolibrie hebben veel gemeen. Ook de kolibrievlinder hangt vaak voor bloemen om hun nectar op te zuigen. Dat blijven hangen in de lucht lukt door heel snel met zijn vleugels te klappen. Hij zuigt de nectar uit de bloem met zijn lange roltong. Die lijkt haast wel een kromme kolibriesnavel. De verwarring is dus begrijpelijk. Wanneer u denkt een kolibrie te zien, moet u maar eens opletten. Is het een bruin diertje met oranje vlekken op de vleugels en witte en zwarte vlekjes langs zijn staart? Dan is het de kolibrievlinder. De kolibrievlinder heeft als bijnaam 'onrust'. Mocht u hem in uw tuin zien, dan snapt u dat waarschijnlijk wel. Hij schiet ontzettend snel heen en weer van bloem naar bloem. De kolibrievlinder komt graag in bloemrijke tuinen. Het maakt hem niet zo veel uit waar die bloemrijke tuin is. Al is het in hartje Amsterdam, hij weet hem te vinden! De kolibrievlinder kan namelijk erg goed vliegen. Dat is ook de reden dat ze in Nederland terecht komen. Ze overwinteren veel zuidelijker en ieder jaar in het voorjaar vliegen ze hierheen.

foto's Kars Veling

Distelvlinder van hier

Distelvlinder, oud na trek

foto Henk Bosma

Kolibrievlinder

Bart de Coo

Imkerervaringen

Rêverieën ofwel dagdromerijen

Ik lijd aan 'kijkdwang'. Het is een vrij onschuldige aandoening die zelfs zeer gunstig lijkt te werken op mijn geestelijke gezondheid. Het is het verschijnsel dat je gewoon even móét kijken naar je creatie, terwijl daar helemaal geen reden voor is. Zo lummel ik vaak rond bij mijn bijen. Ik heb er welbeschouwd volstrekt niets te zoeken. Ik herschik eens wat opgeslagen spullen, lees een kastkaart, of kijk naar de kleur van het stuifmeel dat binnenkomt. Ik had het allemaal net zo goed achterwege kunnen laten. Maar ik móét gaan kijken. Het is sterker dan ik. Toch durf ik u gerust te vertellen over mijn geestelijke aandoeningen. Ik weet namelijk dat u er net zo veel 'last' van heeft als ik.

Gênant

Ooit mocht ik aan de ronde keukentafel zitten van wijlen Piet Jager uit Putten. Hij had op het forum gevraagd of er nog iemand geïnteresseerd was in een paar 'buca-moertjes' van hem en dat was ik wel. Dus zo raakte ik in Putten verzeild. Piet presenteerde zich graag als een wijs man. Soms schiet mij nog wel eens zo'n wijsheid van hem door het hoofd. Zo vertelde hij in zijn piepkleine keukentje, na een hele hoop anekdotes, wat bij het imkeren de meeste tijd kost. Eerst ga je als beginner lopen piekeren over de vraag hoe je het gaat doen. Dat kost veel tijd. Vervolgens voer je dat uit. Dat kost wei-

nig tijd. Tot slot ga je lopen piekeren of je het wel goed hebt gedaan en of je het niet beter anders had kunnen doen. Dat kost verreweg de meeste tijd.

Als ik vertel over al dat gepieker, of liever gezegd, al dat gedagdream over die bijen, dan laat ik mij nogal kennen, op het gênante af. U moest eens weten hoe vaak ik deze 'Imkerervaringen' al eens op de fiets naar mijn werk heb zitten schrijven. Ik denk ook aan al die keren dat ik in de file briljante bedrijfsmethodes uitdacht, of op een van mijn vele avondwandelingen boeiende lezingen hield voor een ademloos en diep geïmponeerd gehoor. Nou ja, zó gênant is het nou ook weer niet. Dit onderwerp is immers pijnlijk herkenbaar voor u, niet waar?

Floep!

Het aangenaamste aan al die mijmerijen is natuurlijk dat je als imker altijd een prettige gedachte op afroep ter beschikking hebt. Lig je in een ongemakkelijke houding in een tandartsstoel? Floep! Gauw in gedachten naar de geurende lindebomen en je schitterende carniamoeren, die dit jaar nog beter halen dan vorig jaar. Je staat op een tochtig perron te wachten op een vertraagde trein? Floep! En je staat aan de binnenkant van je ogen recordoogsten te slingeren. Vervelende collega's? Floep! En je hallucineert dat de nageteelde moertjes van je lievelingsmoer prachtig aan de leg zijn. Overwerk? Floep!

Stomvervelende vergadering? Floep! Saaie verjaardagsfeestje? Floep! Over recordoogsten gesproken. Hoe vaak heb ik al niet tegen mijn vrouw gezegd: "Hou maar rekening met heel wat emmertjes honing dit voorjaar!" Waarop mijn vrouw dan heel goed had kunnen terugzeggen: "In je dromen zeker!" Maar dat heeft ze nooit gedaan. Haar methoden om mij terug op aarde te zetten zijn geduldiger en subtieler. Hoe vaak ik al niet bloedchagrijnig ben thuisgekomen, omdat ik op de fiets, in de file of in de trein van alles had uitgedokterd, om vervolgens te ontdekken dat de praktijk toch wat weerbarstiger is. Een moer vinden, een moer invoeren, een jager maken, ruimte geven op het juiste moment; in gedachten ben ik een virtuoso, maar in de praktijk op zijn hoogst een verdienstelijk amateur, alhoewel ik al een paar jaar niet meer chagrijnig thuiskom. Vraag maar aan mijn vrouw.

Honderd keer per dag

Het verschijnsel is eigenlijk nog veel ernstiger. Het doet zich niet alleen voor in saaie en vervelende situaties, maar ook in leuke en plezierige. Het doet zich eigenlijk bijna altijd voor. In de glansbladen lees je dan dat mannen honderd keer per dag aan seks denken. Misschien. Totdat zo'n man de imkerij ontdekt heeft. Zou de imkerij al eens tot echtscheidingen geleid hebben? Ik sluit het niet uit.

Kan een imker wel met vakantie?

Eigenlijk niet, maar het moderne leven stelt zo zijn eisen en anders onze wederhelft wel. Dat de imker niet op vakantie zou kunnen, komt omdat we onze bijen geen dag kunnen missen. Toch? Bijen hebben de imker niet nodig, andersom wel.

Om gerust op vakantie te kunnen gaan, moeten er drie zaken in orde zijn: de koningin moet aan de leg zijn, het volk moet voldoende voer hebben en de varroamijten moeten bestreden zijn. Honingogst is een behoefte van de imker, niet van de bijen.

Koningin aan de leg - tijdig beginnen

In de zomermaanden kennen we twee 'soorten' koninginnen: jonge in productievolk en oude in de veger.

De *oude koningin* in de veger heeft ruimte nodig. Een veger wordt vaak in een zesramer gemaakt en als alles meezit, ontstaat daar al snel ruimtegebrek, met zwermplannen tot gevolg. Dat kunnen we in de vakantie niet hebben. Om die voor te zijn, moet de imker de oude moeder op tenminste tien ramen gezet hebben, eventueel op twee bakken. Is dat wat ruim, dan is twee keer acht ramen met sluitblokken een mooi compromis. In tegenstelling tot in het voorjaar kan de tweede bak nu beter onder het volk. Vóór 21 juni breidt het volk zich uit, na de langste dag is de bouwdrift minder en kan het gebeuren dat een bak met kunstraat bovenop onaangeroerd blijft.

De *jonge moeder* zit in het productievolk en daar speelt de vraag of de bruidsvlucht geslaagd is. Het duurt minimaal vier weken voor de imker daar zekerheid over krijgt en als de bijen niet meewerken nog twee weken langer. Daar gaat je vakantie! Een berekening: half mei de veger maken en 13 dagen later doppen breken; een week later gaat de jonge moeder op bruidsvlucht en in theorie kan de jonge koningin negen dagen daarna gesloten broed hebben. Na het maken van de veger duurt het dus tenminste vier weken voordat er weer gesloten broed is. Omdat bijen liever

de zomerdracht binnenhalen dan een broednest verzorgen, duurt het regelmatig langer voor er gesloten broed is. Geen broed vinden betekent voor de imker onzekerheid of er een jonge moeder rondloopt. Voordat de imker op vakantie kan, wil hij dat zeker weten. Anders zijn er bij thuiskomst mogelijk eierleggende werk-bijen.

Is er vijf weken na het maken van de veger nog geen broed te vinden, dan kan men een raam met broed in alle stadia van een ander volk inhangen. De bijen trekken redcellen op bij afwezigheid van een koningin dan wel het ingevoerde broed stimuleert de jonge moeder om aan de leg te gaan. Drie tot vier dagen later

geeft controle van dat raam uitsluitel: redcellen óf eitjes.

Hebben de bijen redcellen opgetrokken dan ontbreekt de jonge koningin. De imker kan kiezen: productievolk en veger weer met elkaar verenigen of op de 13e dag na inhangen van dat raam met broed weer doppen breken. De doppen niet breken en alles aan de bijen overlaten betekent vrijwel zeker dat er bij het uitlopen van de redcellen alsnog een zwerm afkomt. Dat combineert slecht met vakantieplannen omdat het later opkweken van een nieuwe jonge moeder veel tijd kost. Verenigen met de veger is de oplossing die de weg vrij maakt voor vakantie.

Met een aantal ramen met zoveel voer kan het bijenvolk zich goed voorbereiden op de overschakeling van zomerbijen naar winterbijen

Een mooie voorraad stuifmeel, maar bij slecht weer is de voorraad honing snel verdwenen en stagneert de ontwikkeling

foto's Mari van Iersel

Bestrijding, voor of na de vakantie?

Bedenk dat uitstel van bestrijding wintersterfte kan betekenen.

Drie weken na het maken van de veger is in het **productievolk** alle werksterbroed uitgelopen. Drie dagen later de laatste darren: het ideale moment om het volk met een 3% oxaalzuuroplossing te besproeien. In onderstaand rekenvoorbeeld is dat tussen 8 en 12 juni. In de praktijk is de speelruimte groter omdat de jonge koningin meestal niet meteen na de bruidsvlucht gaat leggen en omdat er rond die tijd vaak nog maar heel weinig gesloten darrenbroed is. Zeker is dat alle mijten zich op het broed van de jonge koningin storten als de imker de bestrijding uitstelt. Het nieuwe volk begint dan met geparasiteerde jonge bijen. Erger is

een mogelijke verspreiding van virussen in dat volk. Die wordt met later bestrijden niet goed gemaakt. In de veger is het probleem minder urgent. Wie een **veger met broed** maakt, kan zodra de oude koningin weer goed aan leg is met mierenzuur bestrijden. Niet te lang uitstellen want de varroapopulatie groeit nu razendsnel. Een **veger zonder broed** kan men gemakkelijk met oxaalzuur besproeien.

Zomerhoning afnemen voor de vakantie?

Na de langste dag ontwikkelt een bijenvolk zich niet als het te weinig voer heeft. Gewoonlijk profiteren de bijen in die tijd van de zomerdracht. De zomerhoning kan de imker voor een dilemma plaatsen. Als hij/zij slingert, heeft het volk te wei-

nig voer. Als hij niet slingert, kan de honing na de vakantie verdwenen zijn. Voor wie op vakantie wil, vraagt dit probleem enige planning en vooral kennis van het drachtgebied.

Zoals op de meeste plaatsen in Nederland, is bij mij de dracht half juli afgelopen. Zeker als het begin juli slecht weer is, probeer ik in de tweede week van juli de zomerhoning te slingeren. Als ik langer wacht kunnen de bijen op bladhoning gaan vliegen en wordt mijn zomerhoning donker vanwege de roetdauwschimmel die daarmee binnenkomt. Uitgangspunt is alleen honing uit de honingkamer te slingeren; de rest is voor de bijen. Het idee is dat dan zoveel achter blijft dat er voorlopig niet gevoerd hoeft te worden, maar soms is er weinig meer dan wat er in de honingkamer zit. Dan gaat er meteen na het slingeren een voerbak op. Fijn om grote voerbakken te gebruiken, die niet telkens gevuld hoeven worden. Eén suikergift is misschien wel genoeg. Als het volk in deze tijd ongeveer drie volle ramen (6-7 kg) voer in voorraad heeft, hoeft de imker tijdens zijn vakantie geen slapeloze nachten te hebben.

Fijne vakantie!

Een rekenvoorbeeld:

Datum	Dag nr.		
15 mei	1	veger maken	koningin legt nog enkele darreneitjes
28 mei	13	doppen breken	
3 juni	20	bruidsvlucht(en) jonge moer	
5 juni	22		laatste werksterbroed loopt uit
8 juni	25		laatste darrenbroed loopt uit
8 - 11 juni	25-28	bestrijden met 3% oxaalzuur	
12 juni	29	broed van jonge moer gesloten	

Bestuivingscursus 2011-2012

Medio september 2011 start weer een bestuivingscursus in het Praktijkcentrum Bijenteelt 't Zoemhukske te Horst (7 zaterdagdagen, tot eind april 2012).

Het lesprogramma bestaat o.a. uit bloembioologie, de bloeiomstandigheden van de plant, bestuiving en gewasbescherming, alle open en bedekte teelten, de bestuivende bij als boegbeeld voor de biodiversiteit, bestuiving in combinatie met andere bestuivers. De module Vitale

bijen gaat in op alle aspecten die bepalen hoe de bestuivingsimker zowel op korte als op lange termijn over gezonde bestuivingsvolken kan beschikken. Daarin speelt een geïntegreerde varroa-bestrijding jaarrond een cruciale rol: op het juiste moment, op de juiste wijze en met het juiste middel.

Ook worden methodes behandeld om nieuwe bestuivingsvolken op eenvoudige wijze te kweken. Voorts worden mogelijkheden tot drachtverbetering ter vergroting van de biodiversiteit in tuin

en openbaar groen aangereikt.

Excursies naar bedrijven in de omgeving zijn een belangrijk deel van de cursus. De cursus verschaft achtergrondinformatie voor imkers die volken verhuren voor de bestuiving. Daarnaast is de cursus, gelet op de brede opzet, nuttig voor elke geïnteresseerde imker.

De kosten voor deelname bedragen €295,- p.p. Opgave vóór 1 augustus 2011 bij Joep Verhaegh, t 077-03983424 e jjp.verhaegh@hetnet.nl

Honderdjarigen

Imkervereniging Leiden e.o.

Ter ere van haar 100ste verjaardag werd de vereniging in de watten gelegd: het Rabobank Wensfonds schonk nieuwe bijenkasten, gemeente Leiden nam het opknappen van de stal voor haar rekening en Fonds 1818 gaf € 10.000,-. Dat geld zal worden gebruikt voor verbeteren en uitbreiden van de educatie. De vereniging was daar altijd al actief in. Lang geleden ging het over de overstap van korf op kast, tegenwoordig o.a. over het voorzijn van ziekte en sterfte en ook over vriendelijke, productieve bijenrassen. Reizen met de bijen doen de Leidse imkers niet veel meer.

Meer informatie: *Sandra de Jonge e sandra.dejonge@gmail.com*

Imkervereniging Eck en Wiel e.o.

Het hele jubileumjaar staat in het teken van het promoten van de imkerij. Zo heeft de vereniging een bijenboom aangeboden aan de gemeenten Tiel, Buren en Neder-Betuwe. De gemeenten en de Rabobank kregen van de vereniging een bijenhotel. Het Coöperatiefonds van Rabobank West-Betuwe had nl. een cheque geschonken ter waarde van € 2000,- om dat promotiewerk te steunen.

'Eck en Wiel' doet natuurlijk mee aan de landelijke Open Imkerijdag in juli. In het najaar komt er een reizende tentoonstelling over de imkerij in de drie gemeentehuizen. Op 16 en 17 september staat de vereniging op de grote fair in het fruitpark in Ochten. Voor beginnende imkers tenslotte wordt dit najaar een basiscursus gehouden.

Imkervereniging Epe

De verjaardag werd gevierd met een receptie en de opening van de schitterende 'Klaas Boeve-bijental', geweldig gelegen naast het Veluws Streekmuseum 'Hagedoorns plaatse'. In de stal zijn bijenspullen tentoongesteld die de ontwikkeling van het bijenhouden illustreren. Verder is er een fraaie glazen bijenkast. 'Epe' heeft een goede relatie met de gemeente, provincie Gelderland, het bedrijfsleven en diverse fondsen, die samen de bouw van de stal mogelijk gemaakt hebben. Ook de aannemer en architect bleken imkers te zijn! De eerste scholen zijn al op bezoek geweest.

Markt van Melk en Honing

In Zuidlaren vindt op 6 augustus, op de Grote Brink, de 27e Markt van Melk en Honing plaats. Natuurlijk is ook het Bijkersgilde aanwezig om de grootste honingkeuring van het Noorden te organiseren. Gekeurd worden alle bijenproducten volgens de klassen van de Nederlandse Commissie voor Bijenproducten. Deze keuring zal nog volgens het Algemeen Keuringsreglement van 2006 worden gehouden omdat inzenders dan nog niet allemaal op de hoogte zijn van de nieuwste reglementen die vanaf juli

2011 gelden. Het reglement dat voor de markt wordt aangehouden is na te lezen op de webste van het Bijkersgilde www.bijkersgilde.nl.

Gestreden wordt weer om het Drents en het Algemeen Kampioenschap, met als prijs een fraaie medaille en de wisselbeker. Natuurlijk kan door deelname aan de keuring bij een voldoende aantal punten ook het lidmaatschap van het Bijkersgilde worden verkregen.

Ook voor de mooiste mededrank wordt er dit jaar een medaille uitgereikt, dit ter

gelegenheid van het boekje 'Mede: maken, drinken en genieten' en de medecursus die het Bijkersgilde dit voorjaar heeft gehouden.

Natuurlijk kan het publiek weer de keuze bepalen voor de lekkerste honing en het mooiste etiket. De winnaar ontvangt een prachtige wisselbeker.

Een markt voor een hele dag gezellig uit met het hele gezin in het mooie Drentse land. Alle informatie over de markt op www.bijpraot.nl

Gerard Vos, m 06-11051377

foto Ewald Beekman

Nieuwe bijenkasten voor Leiden

foto Rinus Otten

Voorzitter Marien de Haan (links) ontvangt met bestuur en jubileumcommissie de Rabobankcheque van Rabo-man Henk Bolt

foto Adrie Hottinga

Het bestuur kreeg van Henk Zomerdijk namens het HB een bijenhotel cadeau

bijenhouden

Gelukkig veel ambassadeurs die de boodschap verspreiden
Onbekend maakt onbemind

Ardine Korevaar

Op de oproep in het januarinum­mer van Bijenhouden voor dit themanummer over voorlichting hebben veel imkers gereageerd. Bijenhouders zijn ook in het bijenseizoen niet alleen met hun bijen bezig, want een behoorlijk aantal van hen manifesteert zich als ware bijenambassadeur. Op de gekleurde 'Snipper'pagina's aan begin en einde van deze speciale katern zijn veel van die reacties bijeengebracht. Wil je meer weten van wat er verteld wordt? Via het redactiesecretariaat kun je in contact komen met de afzender van het berichtje.

Er wordt wel eens geroepen dat we een veel te individualistische samenleving aan het ontwikkelen zijn, maar wanneer je ziet hoeveel mensen zich als imker-vrijwilliger inzetten voor een algemeen belang dan word je toch vanzelf weer optimistisch.

Een greep uit de Snippers

Zo hebben de Deventer bijenhouders een leuke informatieve film geproduceerd die een aantrekkelijke impressie geeft van het belang van bijen, een inleiding geeft over het houden van bijen en laat zien wie dat toch zoal zijn, die imkers. (Via www.imkersdeventer.nl is een trailer te bekijken en de film is ook te koop). In Brummen hebben de imkers een prijsvraag gewonnen voor het ontwikkelen van een landschapsversterkingsplan voor de Veluwe. In het Natuurcentrum Slabroek in Nistelrode organiseert Emmy de Leeuw, recreatiemedewerker, in samenwerking met imkers van de plaatselijke afdeling, bijenlessen voor groepen kinderen en gezinnen. Wat in alle verhalen over het geven van voorlichting steeds weer opvalt, is hoe betrokkenheid van de verteller met het vertelde én met de toehoorder van doorslaggevend belang is.

Verbinding

Als verteller moet je de verbinding tot stand brengen met de luisteraar. Lukt dat niet dan is je verhaal ten dode opgeschreven. Dat geldt voor de voorlichting, en voor alle contacten die je wilt leggen om het bijenbelang te dienen. Verbinding zoeken met de ander, belangstelling en begrip tonen voor diens positie/situatie en onderzoeken waar de gezamenlijke belangen liggen zorgt voor succesvolle communicatie, de kern van voorlichting.

Praten met de overheid

In contact met overheden en instanties moet je dan ook een beetje geluk hebben met de functionarissen met wie je te maken krijgt. Het valt op dat, daar waar de bijenhouders mooie projecten van de grond krijgen (een bijenstal, biotoopverbetering etc.) zij vaak te maken hebben met ambtenaren die imker zijn of waren, dan wel een imker in familie- of kennissenkring hebben, kortom het onderwerp 'bijen' een warm hart toe-

dragen. Zie ook de snippet over het convenant dat de samenwerkende bijenhoudersverenigingen van Ede onlangs met de gemeente hebben getekend. In een aantal gemeenten komen initiatieven vanuit de NME (natuur- en milieueducatie)-hoek en zijn bijenhouders zeer welkome, deelnemende vrijwilligers. Verder zien we bij veel initiatieven dat de bijenhouders iets beginnen of aanbieden (zoals lessen verzorgen op scholen of kinderboerderijen) waarmee ze in de gemeenschap goodwill kweken en contacten leggen. Dat alles leidt dan weer tot uitbouw van de voorlichtingsactiviteiten of het verbeteren van de voorlichtingsfaciliteiten. Het kan leiden tot de bouw van een bijenstal, het betrekken van een verenigingsgebouw, toestemming krijgen voor de aanleg van een drachtplantentuin en zo meer. Het opruimen en inzaaien van braakliggende werven in Dordrecht ter versterking van de biodiversiteit en de dracht voor bijen en vlinders is een sprekend voorbeeld.

Michael Smith (zie ook bladzijde 20) met enkele geïnteresseerde studenten

.....
Weblogs

Joek Henkes is een jonge imker met bijen op een volkstuin. Zij houdt een weblog bij op het internet met kleine verhaaltjes en mooie foto's over haar imker-ervaringen en overwegingen. Joek nodigt de lezers soms ook uit om in de kast te komen kijken. Op www.bijenenjoek.blogspot.com is Joek te volgen. Ze heeft het nu vast heel druk of er is iets met haar bijen gebeurd want haar laatste bericht dateert van februari 2011.

Joost de Vos houdt op www.imkers.blogspot.com ook een logboek bij waarop de wederwaardigheden van beginnende imkers gevolgd kunnen worden. Tekst, mooie foto's en leuke filmpjes, o.a. van het uitlopen van een koningin, geven een heel duidelijk beeld van wat de imker zoal doet en tegenkomt gedurende het seizoen. Bijzonder informatief voor mensen die nog niet zoveel van bijen weten, maar ook heel leuk voor de verder gevorderde imker.

.....
Europees Sociaal Fonds

Bijen'meester' **Albert Kerklaan** hield vroeger bijen in de patiottuin van de school waar hij docent was. Nu is het hem gelukt met behulp van ESF-geld (Europees Sociaal Fonds) de benodigde spullen aan te schaffen voor lessen op een praktijkschool. Een praktijkschool is een vorm van onderwijs waar leerlingen het met de handen moeten verdienen, vaak lukt het hen niet om meer theoretisch onderwijs te volgen. Albert schafte imkerjacks, nieuwe zachtvaardige volkjes en zelfs een fraaie slinger aan. Hij schrijft daarover:

"Kasten, op tekening super gestructureerd door de docent techniek, werden door handige leerlingen gemaakt. De bijenvlek breidde zich alsmaar verder uit.

Drieraams, zesraams, tienraams, zelfs een prachtige demonstratiekast, het kon allemaal. Er wordt nu ijverig aan een toplattenkast gewerkt! Ook de 'schooltuin' mocht opnieuw worden ingericht. Er is nu een mooie plek voor onze schoolbijen, aangevuld met 'bijen'bomen. We hebben er zelfs een uniek bijenverkeersbord bij staan, niet zozeer als waarschuwing voor passanten, maar meer als blikvanger van: Kijk hier eens! Als voorlopig laatste traject wilde ik enkele jongens uit ons profiel 'Groen' tot volwaardig imker opleiden. Het heeft wat bijstellingen nodig gehad, want een schooljaar is nog geen bijenjaar. De lessen moesten na het gewone rooster gegeven worden en dan is de rek er bij onze leerlingen aardig uit! Toch wilden drie leerlingen de uitdaging wel aangaan. Hoofddedachte bleef: zoveel mogelijk in de praktijk aan de slag en daar voldoende theorie aan ophangen. Dat vond vanaf maart elke donderdagmiddag plaats. Mits het weer het toeliet en er zonodig geen vergadering was. Een extra intentie was, om ze een eigen plekje met een bijenkast te geven, zodat ze ook heel individueel met hun mentor aan de slag konden. Zij zochten de plek, ik zorgde voor de rest. Ze kozen voor de tuin bij een verzorgingshuis in hun eigen woonplaats. Na wat voorlichting aan de directies lukte dat bij alle drie. Het gaf een leuke nieuwe dimensie aan integratie jeugd/ouderen. Het bleken ook nog eens prachtige bijenlocaties met goede dracht te zijn! Van mijn drie instappers moest er één door ziekte afhaken. Er zijn nu twee enthousiaste geslaagde jonge imkers bij gekomen. Mijn bijenexperimenten krijgen beslist nog een vervolg!"

Knuffelbij Ricky

foto Ardine Korevaar

.....
Knuffelbij Ricky

De webshop Vitex Natura (www.vitexnatura.com) heeft een wel heel lief knuffelbijtje in de aanbieding: Ricky. Gevuld met granen kan deze kroel (in een plastic zak) in de koelkast gelegd worden om daarna een koortsig kindje te verkoelen, en eventjes in de magnetron geplaatst kan de bij een pijnlijke buik of koude voetjes verwarmen. Aanschaf steunt ook de BijenStichting.

.....
Fleur de Bij

Fleur de Bij verscheen in 2010. Dit kinderboek (tot 8 jaar) vertelt over

Fleur die op zoek gaat naar vrienden die haar bijenvolk kunnen helpen. Daarbij beleeft ze allerlei avonturen die duidelijk maken waar de schoen wringt in een bijenleven. Kinderen worden uitgenodigd zelf mee te werken aan verbetering van de biotoop en huisvesting voor insecten, door de bijgeleverde zaden te zaaien en bijenbungalows te maken. Ook is er aandacht voor de beplanting in de tuin inclusief drachtplantenlijst en milieuvriendelijke adviezen voor de bestrijding van luizen. Een uitgave van Openboek, in samenwerking met de Bijenstichting. Deze stichting ontvangt 1 euro per verkocht boek.

Bieke de Bij

Bieke de Bij is een andere bijenheldin die allerlei avonturen beleeft en waarmee iedereen kan kennismaken op www.biekedebij.be. Op deze site van het Wereldnatuurfonds in België komt vanaf september 2011 informatie over biodiversiteit geschikt voor 6- tot 8-jarigen. Bijen spelen daarin de hoofdrol. Het pakket is gratis.

In de grote stad

Jan Derks uit Almere vertelt als ervaren imker over bijen voor allerlei groepen Amsterdamse schoolkinderen op de bijenstal in tuincomplex Linnaeus te Driemond Amsterdam Z.O. Een programma maken is voor hem door zijn beroepservaring niet moeilijk, maar het werkt het best als je ook de leerkracht warm kunt krijgen voor de bijen. Groep 6 heeft voor hem precies de goede leeftijd. Jan wil bij zijn lessen graag gebruik maken van goed informatiemateriaal van de NBV (er zijn nu 9 nieuwe folders Jan! En ook een film: De bij en wij). De tuin sponsort hem gelukkig en als tegenprestatie houdt hij open staldagen voor de tuinders. Hij vertrouwt erop dat zijn eigen plezier in deze voorlichting hem tot een goede ambassadeur maakt.

Lessen voor VMBO

Willemiek Winkelman ging de Basiscursus bijenhouden volgen omdat op de school waar ze lesgeeft een keuzevak begeleid moest worden over de honingbij. Uit de basiscursus bijenhouden heeft ze vervolgens een lesprogramma samengesteld voor haar vmbo-leerlingen met als doel de leerlingen zoveel mogelijk met de verschillende facetten van het imkeren kennis te laten maken.

Ze koos voor een combinatie van lesmateriaal in de ELO (elektronische leeromgeving, want de leerlingen gebruiken een laptop in de lessen op school), stencils en praktijklessen op imkerij de Werkbij. Middelen die ze verder heeft ingezet:

- Een filmpje als inleiding, op het onderwerp van de les.
- Een les met informatie over het onderwerp, in woord en beeld.
- Wist je dat...?, een opsomming van leuke en bijzondere feitjes.
- Een stencil met verwerkingsopdrachten.
- Creatieve opdrachten of spelopdrachten, microscoopopdrachten.
- Een korte meerkeuzetoets over het onderwerp.
- Een dubbele eindles op de imkerij, waar leerlingen praktisch aan het werk zijn en een certificaat ontvangen.

Het volgen van zo'n keuzevak

foto Henk Rozie

Eggen voor biodiversiteit in Brummen.

vergroot het begrip van en voor bijen en imkers enorm. Deze leerlingen kijken verder dan 'honing en steek'. Wie weet veroorzaakt het bijenvirus besmetting. De incubatieperiode van dit virus is tamelijk onvoorspelbaar.

Prijs voor Brummen

Brummense imkers wonnen in 2009 €33.000,- in een prijsvraag uitgeschreven door de Stichting Landschapsbeheer waarbij verenigingen en organisaties uitgenodigd werden om een plan te bedenken voor landschapsversterking van de Veluwe. Zie ook Bijenhouden 3(12): 3 (2009). De imkers zijn inmiddels al aardig gevorderd met de uitvoering van hun initiatief 'Bee blie in Brummen'. Bij de werkzaamheden hebben zij ook hulp gekregen van de Stichting Welzijn Brummen o.a. met de Landelijke vrijwilligersdag. Zagen, spaden, harken etc. worden in bruikleen gegeven door Landschapsbeheer Gelderland.

Nieuwsbrief

De imkers uit Deventer hebben een prachtig vormgegeven nieuwsbrief: Tuters en Kwakers, te lezen op www.imkersdeventer.nl. Het is één voorbeeld van de vele fraaie plaatselijke nieuwsbrieven.

Spellen

Op de website van Gerard Vos www.bitsandbees.nl/imkerspel.htm zijn een bordspel, een memoriespel en een kwartetspel te vinden. Ook zijn er bouwpakketjes en plaatjes van bijenkasten die als fiche gebruikt kunnen worden. De vragen bij de spellen kunnen ook dienst doen in een quiz of voorlichtingsles. Zou het niet mooi zijn als iemand dit eens professioneel uit zou geven?

Waterschap en bijen

In Houten heeft het Waterschap Stichtse Rijnlanden op de standplaatsen die het in beheer aan imkers heeft gegeven voor biotoopverbetering gezorgd door de bestaande beplanting van voornamelijk eiken daar deels te vervangen en te zorgen voor drachtplanten. Dit in samenwerking met de gemeente en de Bijenhoudersvereniging. Het Waterschap schakelde daarbij een student-stagiair van de opleiding Bos- en natuurbeheer op het Wellantcollege in. De Bijenhoudersvereniging kreeg inspraak bij de keuze van de beplanting. De gemeente heeft voor het plantgoed gezorgd en de imkers zetten zich voortaan in voor het onderhoud.

foto Willemiek Winkelman

Praktijkles op de imkerij

Toneel, schilderkunst en bijen in Friesland

Tineke Brascamp

Wie had dat gedacht bij het lezen van het cultuurmenu voor het primair onderwijs in Litterensadiel? Dat belooft anderhalf uur bijenles, te verzorgen door Margaretha Posthumus en Pieter Torensma uit Huins, onder plechtige vermelding van de kerndoelen en de competenties waaraan deze les zal bijdragen. Hij bleek hij verrassend, ja meeslepend, die les. Plaats van handeling: Welsrijp bij Huins (Fr.), gemeente Littenseradiel, basisschool De Grondslag, groep 3 t/m 6, 29 kinderen. Taal: Nederlands en Fries. Blad Bijenhouden mocht erbij zijn.

Cocktail

Niks kerndoelen, niks competenties; liefde voor bijen en de kunst verstaan om met een groep jonge kinderen om te gaan. Daarbij maken Margaretha en Pieter gebruik van toneelspel, humor, spanning, de magie van getallen en geometrische vormen én zijn zij thuis in de leefwereld van de kinderen. Dit alles levert een boeiende cocktail op, die de kinderen, tussen 7 en 10 jaar oud, gretig indrinken tijdens hun allereerste bijenles.

Kunstschilder Pieter met grijze krullen en een zonnige hoed heeft zijn bijendasje om en zijn vrouw ziet er uit als een rijzige prinses in een wijd en kleurig gewaad. Terwijl de klas wat wordt verduisterd met stukken karton zet Pieter, als ware het een ritueel, zijn goede oude diaprojector klaar, het doosje dia's ernaast. Ook bij het ritueel hoort de omzichtige opstelling van een voorlopig hermetisch dichte zesramer.

Een bijtje met een krijtje

Dan tekent Margaretha zoals alleen geoevende leerkrachten dat kunnen, snel bijtjes op het bord, met een vlak geel krijtje voorzien van gele banden. Elk bijtje draagt het attribuut van haar taak: bijvoorbeeld een kroontje voor de koningin, een waaier voor de bij die voor de airco zorgt en een babybijtje in de getekende

pootjes van de voedsterbij. Vraag aan de kinderen: "Wie is dat?" levert op: "De oppas". O moderne tijd. Maar de kinderen hebben gelijk, het is niet de moeder die dat bijenkind op het schoolbord voedt. De echte juf van deze klas heeft voorwerk gedaan, dus de kinderen weten al van de verschillende taken die bijen in een volk hebben. De meest indrukwekkende taak blijkt het zelfstandig schoonmaken van je kamertje door de poetsende huisbijen, die kinderen kunnen er niet genoeg van krijgen. En Margaretha buit dit opvoedkundig moment ten volle uit. Ze weten ook van de darren: "de luie verloofde", en van angels en steken, en het verschil wat dat betreft met wespen.

Punten tellen

Dan is de beurt aan Pieters dia's: traditionele beelden van kasten en korven, van raten en imkers – wat je verwacht als argeloze bezoeker bij zo'n les met een diaprojector. Maar opvallend zijn de dia's waarop plantaardige vormen getoond worden: een pollenkorrel met 3 punten, een bloem van een kardinaalsmuts met 4 blaadjes, een doorgesneden appel met 5 pitten, een cel uit de raat met 6 hoeken. Opgetogen tellen de kinderen spontaan het opklimmende aantal punten en uitsteeksels op de plaatjes en Pieter heeft ze hiermee vast en zeker het juiste zetje gegeven om goed te kijken, ook buiten. Margaretha weeft er het verhaal over bloembezoek door de bij tussendoor. Hoe

'Het leven der bijen' door Pieter Torensma. Zie ook www.pietertorensma.nl

vèr bijen wel niet kunnen vliegen. En hier komt de kennis van de plaatselijke situatie van pas. Het verhaal gaat over het paarse stuifmeel van *Phacelia* dat blijkt te bloeien op het land van de pake (opa) van een van de kinderen, kilometers verderop. Van deze pake blijken nota bene twee kleinkinderen in de klas te zitten, neefje en nichtje, beiden nu even trots op dat stuk land in de familie waar bijen zoveel te eten vinden.

Uit De Kast

En dan wordt het spannend, een beetje griezelig zelfs. Nu gaat het over de zesramer, daar achter in de klas, waarin bijen zitten. Eerst opent Pieter zijn koffer en begint een verkleedpartij. Hij zet een bescheiden imkerkap op, Margaretha trekt omstandig een geweldige spierwitte imkeroverall aan, compleet met grote knalgele handschoenen en een flinke imkerhoed. Van spanning trekt een van de kinderen de capuchon van zijn joggingtrui ver over zijn gezicht, zodat hij alleen nog zijn ogen vrij heeft om toch in de gaten te kunnen houden wat er voor engs gaat gebeuren. Dan voorzichtig het dak van de zesramer eraf, er wordt een raampje raat uitgetild dat in de klas wordt doorgegeven en nog eentje. Nu is het tijd voor de bijen: "Achter het deurtje van de onderbak". Als timing het geheim is van een goede cabaretier, is het dat zeker van een goede bijenverteller. Omzichtig wordt de complete voorwand van de zesramer geopend, en zie: een enorme pluche bij komt te voorschijn. Alle kinderen zuchten, velen van opluchting, een paar – jongens meest – ook wel wat teleurgesteld. Maar als Margaretha en Pieter samen uitleggen dat het héél moeilijk is al die bijen weer in de kast te krijgen als ze er eenmaal uitgevlogen zijn, hebben de meesten wel vrede met deze oplossing. Helemaal als ze worden uitgenodigd om met de klas op de fiets dan maar eens naar de echte bijen in Huins te komen kijken. Juf, die dierbare herinneringen heeft aan haar eigen bijenhoudende opa, is er meteen voor in, dus dat uitje is geregeld.

Honing en grote getallen

Het laatste deel van de les gaat over honing. Elk kind krijgt persoonlijk een stokje uitgedeeld, óók de kinderen die

Foto boven: Zo beschermt een imker zich... Foto onder: Hier is dan de koningin

meteen roepen dat ze geen honing lusten. Het stokje willen ze wel. En als dan blijkt dat de buurman de lik honing op zijn stokje heerlijk vindt, willen ze ook. Tot besluit een quizje. Hoe vaak moet een bij op en neer vliegen om dat hapje honing op jouw stokje te verzamelen? Elk kind raadt een getal en die komen allemaal op het bord. Uit die collectie cijfers worden op een of andere manier een eerste, tweede en derde prijs getoverd en die kinderen krijgen een ansichtkaart: reproductie van een van de iconen voor Geometer, kleurrijke schilderijen die eerbewijzen aan de geometrische schoonheid van de schepping, werk van Pieter. Margaretha is nog niet klaar. Zij rekent

voor hoeveel kilometer vliegen dat hapje honing heeft gekost, en hoeveel weken een kind uit een dorp verderop op en neer naar deze school moet fietsen voor het die afstand ook heeft afgelegd. Klein als ze zijn, kunnen ze zich daar als getrainde fietsers in het vlakke land alles bij voorstellen. En op de een of andere manier blijkt dit stukje plaatselijke aardrijkskunde aanleiding de les in het Fries te beëindigen, waarbij Pieter precies als de bel gaat, citeert:

"Dy't huning ha wol, moat it stekken fan de bijen fele kinne."

(Wie honing wil hebben, moet het stekken van de bijen kunnen verdragen).

Voorlichting in een speciaal jasje

Ardine Korevaar

Duidelijke richtinggevende bordjes leiden naar het stijlvolle nieuwe onderkomen van De Zorgimkerij op het landgoed Heerlijkheid Mariënwaerd bij Beesd. In maart 2010 kreeg Dick van Leeuwen, begeleider en imker, groen licht. Hij kon De Zorgimkerij, waar passende dagbesteding wordt aangeboden aan mensen met een verstandelijke beperking, verhuizen van Geldermalsen naar dit mooie landgoed (over de opening in Geldermalsen, zie Bijhouden febr. 2008).

In twee maanden tijd werd de schuur van boerderij De Lage Sluis op het terrein van de Heerlijkheid ingericht tot een sfeervolle winkel en een aantal efficiënte werkplaatsen waar de deelnemers hun werkzaamheden op een prettige en adequate manier kunnen uitvoeren. Het aantal deelnemers dat nu voor dagbesteding bij De Zorgimkerij terecht kan is verdubbeld van 6 naar 12 per dag. Door dit succes mag Prezzent, de stichting waar deze vorm van dagbesteding onder valt, uitbreiden naar 25 cliënten!

Netwerken en PR

De inrichting van de schuur is een staalkaart van Dicks improvisatievermogen, zijn netwerk en overtuigingskracht: voormalige straatlampen bouwde hij om tot sfeervolle verlichtingselementen en voor 'een prikkie' kreeg hij verf om de betonvloer te coaten; houten kasten, overbodig geworden op een school, vormen het achterwandje van de winkel. De deelnemers dragen allemaal een gesponsorde bodywarmer en buiten ligt de drachtplantentuin te wachten op beplanting, geschonken door de Junior Chamber International, een ondernemersnetwerk.

Revaboleerlingen (ROC opleidend voor de bouw- en aannemingswereld) bouwen 15 bijenkasten en wachten op het startsein om met de bijenstal aan de slag te gaan. En leerlingen van Helicon, bedrijfsopleidingen groen onderwijs, tekenen voor aanleg van de drachtplanten- en groen-

tentuin. Dit zijn maar een paar zaken die Dick heeft weten te regelen in de afgelopen tijd. Menige imkerijafdeling kan jaloers worden op zo'n succesvolle pr. Natuurlijk valt er ook nog wat te wensen: de kachels in de schuur kunnen het bijvorst en oostenwind maar net tot 15 graden opwarmen en warenhuis de Bijenkorf, dat de honing afneemt en verkoopt, heeft sponsoring toegezegd maar is nog niet over de brug gekomen.

Plannen en mensen

Aan ideeën ontbreekt het Dick niet, aan menskracht om het allemaal te realiseren wel. Heel graag zou hij imker-vrijwilligers verwelkomen bij zijn project, met name om voorlichting te geven en hulp te bieden bij de bijenwerkzaamheden. "Ik ben de enige imker momenteel en als ik ziek ben hebben we een probleem". De imkerij heeft nu 25 volken en dat is het maximum wat Dick nu kan beheren. Voor uitbreiding moeten er ook mensen bij. Naast het directe bijenwerk zijn er veel activiteiten waarvoor imkerkennis noodzakelijk is. De imkerij ligt aan een knooppunt van toeristische fietsroutes. Dat levert veel aanloop op en mogelijkheden voor publi-

citeit. In de winkel worden nogal eens vragen gesteld over bijen en honing. Ook de andere voorlichtingsactiviteiten vragen menskracht. I.s.m. Natuur- en MilieuEducatie worden workshops en voorlichtingslessen op scholen gegeven, waarin de beleving en ervaring met de bijenwereld centraal staan. Dick vertelt in bejaardenhuizen, bij de plattelandsvrouwen en soms in de kerk over bijen en de zorgimkerij. Er worden kinderfeestjes georganiseerd en de kerst- en zomerfairs op het landgoed en de Paasmarkt in Buren moeten bemenst worden. Daarnaast geeft Dick workshops over bijen in de schuur als de deelnemers naar huis zijn en ligt het in de bedoeling dat er informatieve rondleidingen komen, langs het z.g. 'bijenbelevingspad', dat door de tuin en het achterliggende bos gaat lopen. Tuin en bos, waarin veel drachtbomen een plek zullen krijgen, moeten nog aangeplant worden. Ook zou Mariënwaerd wel een imkerkursus aan willen bieden aan zijn connecties. Naast alle voorlichting speelt op de achtergrond het openen van een depot nog mee. In de regio zou het een welkome toevoeging zijn als service aan de imkers

foto Dick van Leeuwen

Els Voorbij (op de rug gezien) geeft een lezing over honing voor medewerkers van de Zorgimkerij

en het biedt een extra mogelijkheid voor publiciteit door de toeristische ligging. Mariënwaerdt biedt een uitstekende locatie, maar ook hier is imkerkennis onontbeerlijk. Deelnemers van het zorgproject kunnen wel helpen in een depot, maar het niet beheren.

Spanningsveld

De uitdagende plannen en hoe deze te realiseren zorgen voor veelvuldig wikken en wegen. "Er blijft voor mij een spanningsveld. Wij moeten zorgen voor een passende, afwisselende en plezierige dagbesteding maar ik mag het commerciële belang van de hele onderneming natuurlijk niet uit het oog verliezen," zegt Dick. Zo kunnen er in de onderhoudswerkplaats als service aan andere imkers kasten en ramen schoongemaakt worden door de cliënten. Imkers bieden hun vuile kasten aan waaruit tegen een vergoeding de was gesmolten wordt, de raampjes schoongemaakt en opnieuw bedraad worden en de kasten ontsmet en eventueel geleverd naderhand weer klaarstaan. Op het moment wordt hiervan door enkele imkers gebruik gemaakt en het is een dienst die Dick wel uit wil breiden, maar hij heeft nog weinig idee hoeveel aanbod de deelnemers aankunnen. Dat geldt ook voor het slingeren en bottelen van honing voor andere imkers. Zeker wanneer er sprake is van een zwaarwegend commercieel belang kan zulk werk wringen, want de deelnemers floreren niet onder leveringsdruk. Voor wassmelten en raten persen geldt eenzelfde overweging: uitbrei-

ding zou commercieel aantrekkelijk zijn maar een goede balans in werkzaamheden voor de deelnemers moet gewaarborgd blijven.

Lianda, een enthousiaste deelnemster, is het daar helemaal mee eens. Het liefst

werkt ze in de winkel en dat gaat haar bijzonder goed af. Ze helpt mensen bij het kiezen uit de vele aangeboden honingsoorten die allemaal geproefd kunnen worden en beantwoordt vragen over bijen, want ze heeft al veel van Dick geleerd. Lianda kan goed inpakken en maakt van aankopen in de winkel feestelijke cadeaus. Maar voor de afwisseling wil ze ook graag noten kraken, honingpotten vullen, kaarsen maken en soms in de tuin werken. Omgaan met kinderen vindt ze heerlijk dus tijdens de kinderefeestjes organiseert ze graag mee en bij het voorlichting geven op scholen is ze zeker van de partij. De Zorgimkerij op Mariënwaerdt heeft veel kwaliteiten van een publiekstrekker en kan een positieve bijdrage leveren aan het imago van de imkerij bij het grote publiek. Reden te meer om dit initiatief van harte te steunen.

www.dezorgimkerij.nl
www.prezzent.nl

Wij zijn op zoek naar een

enthousiaste en ervaren begeleider Zorgimkerij

(± 20 uur per week)

Wat is de uitdaging?

De begeleider Zorgimkerij houdt zich, binnen de zorgtaken, bezig met bijen, natuur en groen. Kennis en ervaring met het "imkervak" is dus een must. Dit werk doe je niet alleen, maar samen met onze cliënten. Begeleidende vaardigheden en ervaring met mensen met een verstandelijke beperking zijn eveneens van belang. Ook het onderhoud van de tuinen en het geven van rondleidingen, workshops en lezingen op scholen behoren tot je takenpakket.

Welke kwaliteiten vragen wij?

- Functiegerichte opleiding op minimaal MBO niveau 3 (SPW, MMZ, etc.);
- Minimaal een basisopleiding imker of de bereidheid hebben deze te volgen;
- In bezit van een rijbewijs;
- Goede mondelinge uitdrucksvaardigheid om op verschillende niveaus te communiceren;
- Flexibel in werktijden/ werkzaamheden en de invulling daarvan.

Nieuwsgierig?

Voor meer informatie over deze vacature kun je contact opnemen met Dick van Leeuwen (0345 – 581063).

foto Dick van Leeuwen

Landelijke open imkerijdag 2010: deelnemers Henk en Roderik aan het slingeren

Voorlichting over bijenteelt in het verleden

Historie in het kort

Aan het begin van de vorige eeuw begon het Nederlandse Ministerie van Landbouw met het opzetten van landbouwvoorlichtingsdiensten, ook voor de bijenhouderij, die toen kampte met veel sterfte in de wintermaanden.

Op 18 januari 1918 werd als eerste rijksbijenteeltconsulent 'wandelleraar' L. van Giersbergen benoemd. Na enkele jaren werd de voorlichtingsdienst gesplitst, waarbij de voorlichting voor Noord- en Oost-Nederland werd georganiseerd door ir. A. Minderhoud, die aan de Landbouwhogeschool in Wageningen onderzoek aan honingbijen deed. Na de oorlog werd J. Mommers rijksbijenteeltconsulent voor heel Nederland. Vanaf 1947 kreeg hij ook de verantwoordelijkheid voor de uitvoering van de Bijenwet, die de bestrijding regelde van besmettelijke bijenziekten zoals *Acarapis* en Amerikaans vuilbroed. Deze taak gaf hem meteen de gelegenheid om op zieke bijenstanden voorlichting te geven over het voorkomen en bestrijden van ziekten.

Voor een goede voorlichting is onderzoek nodig. Zo startte vanaf 1952 op de nieuwgebouwde proefbijenstand de Ambrosiushoeve in Hilvarenbeek toegepast onderzoek aan bijen, betaald door overheid en imkers. Vanuit de Ambrosiushoeve werden ook cursussen gegeven.

Vanaf de jaren '70 waren er in ons land zogeheten Consulentschappen in Algemene Dienst (CAD's), die voor het hele land werkten en vaak 'inwoonden' bij een bijbehorend proefstation, naast regionale landbouwvoorlichtingsdiensten. Het CAD voor de bijenteelt, later omgedoopt tot CAD Insectenbestuiving en bijenhouderij, had als doel "het bevorderen van een goede bestuiving van land- en tuinbouwgewassen door de honingbij en andere bestuivende insecten, alsmede het bevorderen van een optimale honing- en wasproductie."

Nieuwe kennis vanuit de Ambrosiushoeve werd via het CAD, verpakt in een centrale voorlichtingsboodschap, naar de regionale bijenteeltvoorlichters doorgegeven. Die zochten de imkers op en ook gaven ze kennis door aan de collega-voorlichters voor de tuinbouw en fruitteelt.

OVO-drieluik verleden tijd

De genoemde relatie tussen het onderzoek, voorlichting en ook onderwijs, wel het ovo-drieluik genoemd, heeft voor de Nederlandse land- en tuinbouw inclusief de bijenhouderij vruchten afgeworpen. Zózeer dat de overheid half jaren '80 besloot de financiering van dat drieluik af te bouwen, ook voor de bijenhouderijsector. Privatisering was het motto. In 1993 werd de laatste opleiding van bijenteeltleraren nog door de overheid betaald en in 2002 werden de subsidies voor de bijenteeltcursussen die door de bijenverenigingen in het land gegeven werden, gestopt. De toenmalige VBBN ging van toen af alle bijenteeltonderwijs in eigen beheer verzorgen, te coördineren door de Commissie bijenteeltonderwijs. Eind 2007 kwam een einde aan de laatste vaste financiële overheidssteuning van het bijenonderzoek bij het toenmalige PPO-Bijen, later bj@wur. Dat ontvangt nu alleen nog overheidssteun via contrafinanciering in het kader van Europese onderzoeksprogramma's en in de vorm van incidenteel projectgeld. Tot voor kort droeg de NBV per lid nog € 4,50 bij voor onderzoek en voorlichting.

De boer op met Aalster methode, Spaarkast en varroabestrijding

In de beginperiode tot 1945 had de overheidsvoorlichting feitelijk de vorm van matig bezochte cursussen voor bijenhouders, voor beginners en gevorderden, maar ook voor fruittelers. Het echte voorlichten begon in de vijftiger jaren. De rijksbijenteeltconsulent ging met zijn assistenten de boer op naar de bijenhouders om de nieuwe Aalster methode door middel van een toneelspel uit te leggen! Dat kostte de voorlichters heel wat reistijd, maar de methode werd in de praktijk goed overgenomen. Ook de introductie van één type bijenkast in Nederland, de Spaarkast, was een belangrijke stap voorwaarts: één uniforme kast met ramen van het simplexformaat, dus met uitwisselbare raampjes. De manier van voorlichten én de inhoud veranderden. In de jaren '50 verschenen de eerste 16 mm films, zoals de instructiefilm 'Bijhouden met succes'.

Bij veel verenigingen werd er in de jaarvergadering na de pauze met bolknak en een borrel naar deze vorm van voorlichting gekeken. Ook kwamen er folders met adviezen over ziekten e.d. Menige imkervereniging ging met de bus een dagje uit naar Hilvarenbeek om te zien hoe de bijen op de Ambrosiushoeve werden gehouden en om nieuwe kennis op te doen. Een bezoek aan het drachtplantenarboretum met de vele voorbeelden van bomen en struiken die nectar en stuifmeel geven was dan een mooie afsluiting, ook uit voorlichtingsoogpunt. Om de varroa te lijf te kunnen gaan kwamen er video's met de nieuwste adviezen voor bestrijding. Deze video's werden in grote aantallen door het CAD uitgeleend. Ook in de bijenbladen kwamen resultaten van het toegepast onderzoek aan varroa en 'tips' voor de imkers. De laatste 20 jaar ligt het accent van de voorlichting door bj@wur, daarvoor PPO-Bijen, vooral op de varroa. Dit naast de algemene adviezen voor de bijenhouders zoals die o.a. via de nieuwsbrief van bj@wur te lezen zijn.

Hoe verder met de voorlichting?

Anno 2011 ligt de taak van de voorlichting dus niet meer bij de overheid maar bij de NBV. (De ABTB en de ANI betalen nog wel voor enige beperkte voorlichtingsdiensten van bj@wur). In haar brief aan staatssecretaris Bleker van EL&I van 2 maart vraagt de NBV dan ook om een oplossing voor het wegvallen van de voorlichting. Het is zeer de vraag of dit wat gaat opleveren, gezien de economische situatie. In landen als Duitsland en het Verenigd Koninkrijk wordt het belang van bijen zoals we weten veel hoger geschat en we zien er vele organisaties die aan onderzoek doen en advies aan de bijenhouders geven. In het Verenigd Koninkrijk kun je bij vragen over bijen terecht bij de National Bee Unit en dan komt er een specialist gratis je volken inspecteren (zie de website BeeBase <https://secure.fera.defra.gov.uk/beebase/index.cfm>). Om de ziekteproblemen aan te pakken werkt in Engeland de overheidsinstantie DEFRA (het ministerie voor milieu, voedsel en plattelandszaken) sinds 2009 met een

den en in de toekomst

voorlichtingsplan Bijengezondheid, een vorm van samenwerking van bijenhouders, onderzoekscentra en overheid. Het doet denken aan de vroegere Nederlandse situatie. Nu onze overheid niet meer meedoet aan de voorlichting aan bijenhouders is het de uitdaging aan de NBV een model te maken voor overdracht van kennis op een andere manier.

Allerlei doelgroepen

Voorlichten is kennis overdragen die moet helpen bij besluitvorming. De vorm waarin dat gebeurt, hangt af van twee dingen: wat is de vraag en wie is de doelgroep. Doelgroep is de bijenhouder in alle varianten, maar ook de tuinder met bestuivingsvragen, de gemeente met vragen over bijenoverlast of om advies over goed openbaar groen, het natuur-educatiecentrum, enzovoorts, tot de media toe.

Om al die voorlichtingsboodschappen samen te stellen moet er bij de NBV een voorlichtingsafdeling of kenniscentrum opgericht worden dat kan beschikken over een steeds actuele kennisbank op het gebied van de biologie van bijen en

bloemen, basistechnieken bijenteelt, ziekten, preventie en bestrijding (internationaal), bestuiving, drachtplanten en bijenproducten. Daarvoor moeten alle beschikbare bronnen worden aangeboord. Wat ligt meer voor de hand dan de Commissie Bijenteeltonderwijs – en andere commissies – met goede afspraken op een of andere manier te koppelen aan zo'n voorlichtingsafdeling? Daarbij moet deze afdeling een sturende rol hebben.

Bij de te gebruiken middelen denken we natuurlijk aan internetmedia voor up-to-date functioneren en adequate kennisoverdracht. Uiteraard naast middelen als Bijenhouden, lezingen, DVD's en de telefoon. Praktische voorlichting zoals dat vroeger kon, zal nog maar beperkt mogelijk zijn. Wie weet kunnen bijenteeltleraren en andere docenten hier een rol spelen. De lokale bijenverenigingen zijn voor de kennisoverdracht onmisbaar, omdat zij de leden – en hun vragen – kennen.

*De auteur was van 1984-1990
Rijksbijenteeltconsulent*

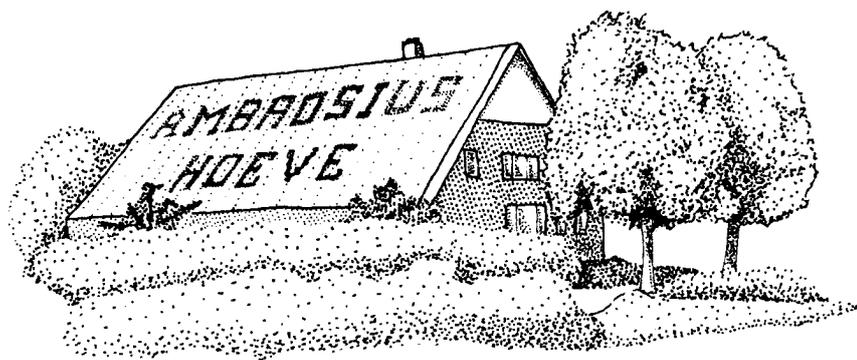

foto A. Canters

Leren bijenhouden in vijf dagen

Ardine Korevaar

“Elk jaar, in juli, staat Gent op z'n kop. Van overall komen toeristen naar de Gentse Feesten. Maar ook zijn er elk jaar mensen die de feesten aan zich voorbij laten gaan. Die komen voor de cursus ‘Leren bijenhouden in vijf dagen’, als cursist, of als lesgever,” aldus Koen Beeuwsaert, één van de docenten van de korte basis cursus bijenhouden die via de Universiteit van Gent in België wordt verzorgd.

Een vijfdaagse cursus, hoe kun je nu in zo korte tijd...? was de eerste gedachte. Maar het betreft wel 14 hoorcolleges en 12 praktijklessen: meer dan de reguliere basis cursus in Nederland. Het programma, elke dag van 8 tot 17 uur, heeft een compacte inhoud waarvan de onderwerpen weinig afwijken van die van de seizoenscursussen. Theorie en praktijk volgen elkaar naadloos op: de maandagochtend begint met een verhandeling over het omgaan met bijen gevolgd door een praktijkles ‘omgaan met bijen.’ Veel is op deze manier geordend: hoorcollege gevolgd door praktijkles. In juli kun je veel laten zien in een volk en kan er ook honing geslingerd en varroa bestreden worden. Uiteraard maken de cursisten de volksontwikkeling gedurende het seizoen niet mee en zwermpreventie, in onze praktijklessen belangrijk, is hier ingekort. Daarentegen wordt wel onderwezen in overlarven en koninginnenteelt. Zo'n basis cursus biedt beslist voordelen voor mensen die geen vaste avond kunnen afspreken, of die praktijklessen in het weekend bezwaarlijk vinden. Cursus in de vakantie is voor velen juist aantrekkelijk. En dat je als cursist de volksontwikkeling doorheen het seizoen mist, tja. In de basis cursus waar de volkjes vaak netjes door de docent zijn geprepareerd ontgaat je sowieso nog een heleboel. Wanneer verse imkers later over hun eigen volkje gebogen staan zien ze allemaal nieuwe dingen, of je een cursus gedaan hebt van een seizoen of een van vijf dagen. Voor deze korte opzet is in Gent al enige jaren meer belangstelling dan plaats. Van de cursisten gaat driekwart echt bijenhouden. De cursus wordt gefinancierd door de overheid. Zie voor meer informatie www.honeybee.be

De nieuwe uitdaging: e-learning

Ardine Korevaar

E-learning? Ja, leren via internet. Zonder leraar? Precies, iedereen in z'n eigen tempo en op een zelfgekozen tijdstip en plaats. En leren leerlingen dan wel genoeg? Ja, sterker nog, ze leren vaak sneller en efficiënter dan wanneer dezelfde leerstof klassikaal onderwezen wordt (gemiddeld in 2/3 van de tijd die nodig is bij klassikaal onderwijs). Hebben imkers iets aan deze nieuwe ontwikkeling? Imkeren is een ambacht, dat leer je niet via de computer. Zou je denken. Kappers hebben tegenwoordig ook een digitale interactieve opleiding en die opleiding heeft een prijs gewonnen omdat men er zo enthousiast over is. ('Hair level XL online' heeft de 'E-learning Award' gewonnen in 2010). Maar je moet natuurlijk als toekomstig kapper ook echt de schaar leren hanteren. Zo zal een toekomstig imker ook met de bijenvolken moeten leren omgaan onder leiding van een ervaren docent. Leren via internet is niet geschikt voor alle leerstof.

Hoe gebruik je e-learning?

'E-learning' is de verzamelnaam voor het vormgeven van leersituaties met behulp van informatie- en communicatie-technologie, waaronder internet. E-learning wordt steeds meer gebruikt binnen bedrijfsopleidingen en binnen het onderwijs. De term 'e-learning' op zich is tamelijk nieuw; analoog aan 'e-mail' en 'e-business' wordt hij sinds een jaar of tien gebezigd. Rond 2000 waren de verwachtingen over de mogelijkheden van e-learning hooggespannen. Maar door de crisis in de ICT-activiteiten aan het begin van het afgelopen decennium werden de ontwikkelingen geremd. Op dit moment staat de toepassing van internettechnologie weer volop in de belangstelling en wordt er veel ontwikkeld in het digitale leerveld. De kennis en ervaring over zinvolle toepassing van het medium e-learning is dan ook flink toegenomen. E-learning is meer dan een powerpoint.

De powerpoint gebruiken we als ondersteuning bij een persoonlijk gepresenteerd verhaal. De spreker verlevendigt en verduidelijkt – als het goed is – de tekst met plaatjes. De toehoorder blijft passief. E-learning vraagt een actieve deelname van de leerling. Modules kunnen worden opgezet met een grote variatie aan didactische en pedagogische middelen en methoden, om de lesstof aantrekkelijk te presenteren en te toetsen. Je kunt iemand een stukje leerstof aanbieden, zeg: de anatomie van de bij. Vervolgens kun je de kennis spelenderwijs toetsen via een interactieve quiz of een puzzel of een memoriespel, de mogelijkheden zijn legio.

Basiscursus in modules

Binnen de bijenhouderij zou het theoriegedeelte van de basiscursus in aanmerking kunnen komen voor e-learning. Je kunt een aantal modules ontwikkelen die elke basiscursist met een voldoende dient af te sluiten en waarvoor dan een certificaat kan worden uitgereikt. De bijenteeltleraar is in deze fase via e-mail bereikbaar voor het beantwoorden van vragen of er zouden bijvoorbeeld enkele contacturen afgesproken kunnen worden om alle onduidelijkheden op te helderen. Ook praktijksituaties kunnen ter beoordeling worden aangeboden via digitale leerstof op internet. Bij een foto van darrenbroed staat bijvoorbeeld: "U treft alleen dit broed aan in de kast. Wat ziet u? Het is half mei, wat doet u?" gevolgd door multiple choice antwoordmogelijkheden. Volgende vraag "Wat doet u als u deze situatie half september aantreft?" eveneens met multiple choice te beantwoorden.

Dit betekent natuurlijk niet dat de praktijklessen gemist kunnen worden, want met bijen omgaan leer je het beste met een kast en een ervaren imker naast je.

Voorlichting

Verder zouden voor het digitaal leren voorlichtingsmodules kunnen worden

ontwikkeld voor verschillende leeftijdsgroepen in het onderwijs (lesbrieven voor het digibord op school) of om voorlichting te geven aan natuurliefhebbers, mensen bij de overheid, het waterschap etc. over het belang van bestuivende insecten.

De belangrijkste voor- en nadelen

Voordelen

- Flexibiliteit (besparing trainingstijd, reistijd en -kosten)

Cursisten hebben 24 uur en zeven dagen per week toegang tot de leeromgeving waar en wanneer ze maar willen. Het leermateriaal kan gemakkelijk in 'brokjes' worden verdeeld, waardoor de cursist de stof beter naar eigen behoefte kan opnemen, in eigen tempo.

- Groter bereik en levenslang leren

Het is mogelijk om meer cursisten te bereiken en in kortere tijd te trainen. De onderwijscommissie zou het cursusmateriaal makkelijk up-to-date kunnen houden, waarmee alle mogelijk denkbare cursisten toegang kunnen hebben tot de meest actuele informatie. Als lid van de NBV zou het na het behalen van het diploma mogelijk moeten zijn om de actuele kennis altijd te raadplegen.

- Didactische voordelen

Internetleren kan interactief, waardoor concentratie en motivatie van de cursist positief beïnvloed worden. Via ICT kun je onder andere in contact komen met experts en bronnen (gelinked aan de module) waar je anders veel moeilijker toegang toe zou hebben. Daarnaast is het mogelijk om geautomatiseerd voortgangstoetsen af te nemen. Door complexe vraagstukken te visualiseren, kunnen cursisten er meer betekenis aan verbinden (wat een belangrijke voorwaarde is voor leren). De elektronische leeromgeving kan gebruikt worden om verschillende leerstijlen aan te bieden.

Nadelen

- Vereiste vaardigheden en voorkeur

Een cursist moet beschikken over ICT-vaardigheden. Dit betekent dat hij/zij in ieder geval goed overweg moet kunnen met internet en websites. Veel mensen leren het liefst via persoonlijke contacten. Dit nadeel wordt waarschijnlijk minder naarmate meer deelnemers zullen zijn opgegroeid met de computer en internet zal dit nadeel minder spelen.

- Weerstand

Docenten zullen op een andere manier moeten gaan werken en zijn daartoe lang niet altijd bereid.

- Duur

Het ontwikkelen van kwalitatief goede online leerstof is arbeidsintensief en dus duur. Er komen de laatste tijd steeds meer applicaties op de markt waarmee het eenvoudiger (en dus goedkoper) is om kwalitatief goede online leerstof te ontwikkelen, zoals Moodle, een 'open source' leermanagementsysteem dat voor iedereen kosteloos te gebruiken is. Zo'n systeem moet je zien als een puddingvorm waarin in principe elk soort leerstof gegoten kan worden, of het nu over bijen gaat of over het kappersvak.

- Organisatie

De organisatie die e-learning introduceert zal in hard- en software (en bandbreedte) moeten investeren. E-learning vraagt om flexibiliteit van systeembeheerders. De beveiliging moet er bij passen. Bovendien stellen e-learning-applicaties enige eisen aan de computer van de cursist.

Afwegen

De grote vraag is natuurlijk altijd: wat kost het? Indicatie: de kosten voor de volledige ontwikkeling van één uur e-learning bedragen € 15.000,- tot oneindig, want je kunt het net zo gek maken als je wilt. De 'vanaf'-kosten kunnen omlaag gebracht worden wanneer je zelf veel materiaal aanlevert. Ook scheelt het wanneer je zelf veel van de ontwikkeling uitvoert en een een-

voudig systeem kiest. Zo zou een handige internetter het ABN-Amrovoorbeeld van hieronder zelf kunnen maken. Als de e-learningontwikkelaar vooral adviseert en bijstuurt zal z'n rekening lager uitpakken.

Wegen de baten tegen de kosten op? In het bijenonderwijs wordt het meeste werk door vrijwilligers gedaan die nauwelijks betaald krijgen voor hun inspanning. Dit vertekent de huidige 'kosten' van onderwijs voor de sector buitengewoon. Afgezet tegen het economische belang van bijen voor de hele samenleving is de huidige situatie niet in balans. Dat bemoeilijkt het afwegen van de kosten en baten bij modernisering van dat onderwijs. De bijenhouderij betekent veel meer dan een leuke hobby voor een paar insectenfreaks op een vrije namiddag.

En is een e-learningsscherm beter dan een opengeslagen boek? Werkt het beter dan

de recente varroabestrijdingsbrochure uit Wageningen? Wie weet. Leraren en mentoren zullen we altijd nodig blijven houden, het samen optrekken in een leersituatie is en blijft een essentiële menselijke behoefte. Ik zie wel ontwikkelingen waarbij we straks vrijwel continue online zijn met smartphones en tablets en andere apparatuur. Het zijn ontwikkelingen die veel nieuwe mogelijkheden bieden. En dat vraagt op den duur beslist om een andere organisatie voor het bijenonderwijs.

Voor een eenvoudig voorbeeld zie: www.abnamro.nl/nl/beleggen/beleggers/academy.html (vrij toegankelijke tamelijk eenvoudige e-learningmodules over beleggen).

Met dank aan Rien Zwijgers, pedagoog en ontwikkelaar van e-learning modules - www.e-learning.nl

foto Jelle de Gruyter

Nog een digitaal hulpmiddel: een 'appje' over bijenziekten op je iPad.

Bijenles voor Wageningse studenten

Tineke Brascamp

Naast e-learning bestaan er informelere varianten van digitaal leren, met internet als hulpmiddel. Ook in 'bijenland'. Hier het verhaal van het fenomeen 'College Beekeeper', geesteskind van de 24-jarige Panamees/Amerikaanse Michael Smith.

Michael streek vorig jaar in Wageningen neer als uitwisselingsstudent en het eerste wat hij deed was: proberen zijn medestudenten aan het bijhouden te krijgen via zijn project 'College Beekeeper', vrij vertaald: Student-imker. En natuurlijk wordt daar internet bij gebruikt.

Zijn bijenpassie deed Michael op als scholier door toedoen van een geweldige mentor, geen virtuele maar eentje van vlees en bloed. Eenmaal op de universiteit wilde hij ook dáár graag bijen houden. Dat moest mogelijk zijn want buitenlandse universiteiten hebben vaak ruime campusterreinen waar dat best zou kunnen. Waar globetrotter Michael arriveert, arriveert College Beekeeper. Nu dus ook in Wageningen. Inmiddels heeft hij echt routine in het warm maken van medestudenten voor het leren bijhouden en het bepleiten van zijn zaak bij universiteit én plaatselijke bijenhouders. Met goodwill en daadwerkelijk hulp als resultaat. IJzersterk argument: "Het siert elke academische instelling als studenten er iets over bijen leren. Bovendien zwermen die studenten weer naar alle windstreken uit met wat ze geleerd hebben."

Webdiscussiegroep

Op Michaels oproep met flyers en affiches reageerden zo'n 20 studenten, velen uit het buitenland. (Hij noemt ze Waggelingen-ers, naar de 'waggle dance', de bijendans.). Met het inmiddels gevormde stuurgroepje is besloten eerst wat bijenkennis aan te bieden via youtube-fimpjes, "zodat iedereen als het uitkomt kan kijken wat voor hem/haar

geschikt is". In drie plukken bestuderen de studenten zo thuis naar behoefte afleveringen van 'A year in the life of an apiary' van voorlichter/onderzoeker Keith Delaplane uit Georgia (VS). Belangrijke waarschuwing van Michael: denk niet dat wat de video's van Keith vertellen wet van Meden en Perzen is, plaatselijk kan een andere aanpak gelden. Geen overbodige waarschuwing als je de Amerikaanse meervoudige benadering van ziektebestrijding op de video's ziet! De studenten worden aangemoedigd om via de speciale webdiscussiegroep of via email vragen te stellen.

Een andere aanrader van Michael is de site van het Amerikaanse bijenvoorlichtingsconsortium MAAREC, met een compleet 'boek' over bijen en bijenhouden. Ook is op praktische video's te zien hoe je bijvoorbeeld een (hand)beroker aansteekt of een angel verwijderd, plus sites met algemene info over bijenhouden, ook in de stad. Het meeste is van Amerikaanse herkomst, maar er zit ook informatie tussen uit Engeland (DEFRA's BeeBase) en

Nederland, de tweetalige site www.bijenziekten.wur.nl.

Naar buiten

Na al deze voorinformatie wordt het tijd voor de praktijk, inderdaad op een terrein van Wageningen UR, en met als 'bruidsschat' wat materiaal van bijen@wur. Inmiddels is een heuse club gevormd met contributie, dus van de studentenbijdragen kan worden gekocht wat nog ontbreekt. Een keer per week worden tussen de middag kasten van Michaels eigen experimenten opengemaakt en wordt er geoefend in raampjes lichten en kijken. Niet alle collegeroosters lopen gelijk, dus die groepjes wisselen nogal van samenstelling. Later volgt het vliegers maken en als voorlopige climax (ik schrijf dit half mei): zwermen pakken, het begin van 'eigen bijen'. Een via email rondgestuurde telefooncirkel bewijst zijn dienst.

En verder...

zullen er vast deelnemers afvallen, maar een aantal zal er verder mee willen. Wanneer Michael, net als Mary Poppins, met het wisselen van het seizoen weer is doorgevlogen, staat er een vorm van organisatie, het Wageningen BEE Team. Dat heeft een plek en beschikt over wat kennis om verder te gaan met het student-bijhouden. Maar het allerbelangrijkst is de vonk die naar sommigen is overgesprongen. Plaatselijke bijenhouders zullen ze waar nodig helpen, al was het maar om ze de weg te wijzen naar meer kennis, al dan niet in e-vorm.

Meer over het idee achter College Beekeeper is te lezen in de nieuwsbrief van bijen@wur, de editie van juni en op sites.google.com/site/collegebeekeeper.

Op www.bijenhouders.nl > tijdschrift > aanvullingen juni 2011 zijn de websites te vinden waarmee College Beekeeper zijn web-onderwijs vult.

Een handberoker aansteken...

foto redactie

Juni 2016: rond de bijenhelpdesk

Tineke Brascamp

Wie de agenda van de afgelopen ALV heeft gezien of misschien bij een groepsvergadering was, heeft gehoord over de wens van de NBV om te beschikken over een eigen kenniscentrum. Een plek waar bijenhouders, burgers, buitenlui, bestuurders en niet te vergeten de media met al hun bijenvragen terecht zouden kunnen. Hoe moet je je zoiets voorstellen? Als samenstellers van deze speciale uitgave over voorlichting gaven we ons over aan fantasieën en schreven een denkbeeldig toekomstig verslag. Zou het werkelijkheid worden?

Bij aankomst herkennen we het Bijenhuis onmiddellijk, ook al is er een verdieping bovenop gezet en zijn de etalages van de winkel beneden verdubbeld. Achter één raam liggen boeken, CD's en andere informatiedragers en er hangt een digitaal scherm met het laatste bijennieuws. Naast de voordeur lezen we dat ook een aantal andere clubs die zich met insecten en/of natuur & milieu bezighouden, hier onderdak vinden.

Communicatieteam

We treffen het. Het wekelijks overleg van het team Communicatie staat op het punt te beginnen. Aan de koffie zitten een rijzige veertiger, Prins, zijn grote imkerhanden bladerend door een stapel oude nummers van Bijhouden; hij is teamleider. Tegenover hem zit een oudere vrouw enige documenten te ordenen op haar e-reader, zij is sinds drie jaar de helpdeskmedewerkster. Twee twintigers, van wie eentje stagestudente Wetenschapscommunicatie is, lopen binnen. Zij vormen het backoffice, wat in de praktijk betekent dat ze continu bezig zijn informatie te hamsteren. Die wordt dan ingeklopt als aanvulling op de uitgebreide database BIJ!

Het backofficeteam beantwoordt niet alleen vragen, maar kijkt ook of ze geschikt zijn om te verwerken in een vorm van bijenonderwijs. In lesbrieven bijvoorbeeld, of in een module voor de doorlopende internetcursus BIJLES, die imkers dag en nacht kunnen raadplegen, voor studie of bijscholing.

Veelzijdig en vaak bij elkaar

Prins begint maar vast, al wachten we nog op iemand van de gezamenlijke redactie van het blad Bijhouden en de drie websites. Ook de portefeuillehouder Kennis & Onderwijs van het vijfhoekpige hoofdbestuur van de NBV, vaste deelnemer aan het overleg, is nog niet gearriveerd. (Vreemd, want files zoals vroeger bestaan toch niet meer?) Allereerst worden de vragen doorgelopen die gisteren bij de helpdesk zijn binnengekomen. Op de meeste ervan hebben de backofficers het antwoord al klaarstaan. Omdat het er zoveel zijn, zal Prins vandaag na het overleg meehelpen om per telefoon, via de diverse internetfora, als twitterbericht, ja zelfs per brief nog openstaande vragen af te handelen. Hij heeft even lucht, want de grote eindmailing voor de Open Imkerijdag is net de deur uit en het symposium van de Gelderse wethouders Openbare Ruimte, door het Bijenhuis georganiseerd, begint pas vanmiddag. Het NBV-expositiepaviljoen achter het Bijenhuis, overgenomen van de Floriade van 2012, heeft vanaf de ingebruikname een volle verhuuragenda. Daar arriveert Doris, de redactievertegenwoordiger en even later ook Suze van het HB. Beiden zijn vrijwilliger, één is voormalig webredacteur en de ander oud-biologieleraar. Natuurlijk zijn ze imker, zoals iedereen hier. Doris krijgt gauw het lijstje helpdeskvragen toegeschoven, want er zit altijd wel stof voor kopij tussen.

Prins vervolgt met de vraag hoe de samenhang tussen de websites en het blad verder vorm gaat krijgen. Hij presenteert een schema, waarbij de meer encyclopedische inhoud wordt gepubliceerd op één website. Een van de nieuwe tijdschriftredacteurs wil best helpen bij deze klus. Die krijgt dan meteen goed inzicht in de mogelijkheden van integratie van blad en website.

Er zijn problemen geweest met het modereren van één van de eigen webfora, zoals gewoonlijk hebben die zich vanzelf opgelost door reacties van de forumdeelnemers. Toch vindt men dat de forumredactie eerder had moeten bijsturen. Prins zal contact opnemen met de forumvrijwilli-

gers want er is de NBV veel aan gelegen dat het bezoek aan het forum, met twittermogelijkheid, op peil blijft. Zo belangrijk voor het contact tussen de imkers!

Het backofficeteam heeft een serie lesbrieven voor basisscholen voorbereid, die nu door de commissie Kennis&Onderwijs van het HB zijn goedgekeurd. Er worden afspraken gemaakt over controle van de proeven voor het drukwerk zowel als digitale publicatie, voor gebruik op het digitale schoolbord en ook via het web.

HB-lid Suze vraagt Prins hoe het staat met de modules voor de online basis cursus Bijhouden, waaraan de onmisbare beelden van praktijksituaties nog ontbreken. In deze maanden kan er gefilmd worden. Met die opnames kunnen via internet alle aspirant-imkers worden bediend, ook als ze geen volledige cursus volgen. Ook voor de meer bedreven imker is dit materiaal instructief én het ontlast de helpdesk. Er zullen afspraken gemaakt worden met de film- en fotoredeacteur. Telefoon. Die staat weliswaar nu doorgeschakeld, maar kennelijk is er reden 'in te breken'. Het is voor Suze: een medebestuurder met de uitkomsten van het overleg met de Haagse ambtenaren over subsidie voor aanvullend onderzoek. Afsproken wordt dat Doris hierover een conceptbericht zal maken voor de websites en het blad, na overleg met de betrokken onderzoeksinstituten. In de rondvraag presenteert Suze trots de programma's voor de regionale studiedagen. Deze zijn opgesteld in brainstormsessies met afdelingen die zich hiervoor hadden aangemeld, een experiment met hoopvolle resultaten. Al was het maar door het intensieve karakter van die sessies met al die verschillende leden, haast studiedagen op zichzelf!

Het team breekt op, we praten nog eventjes na met Prins. We zijn het eens: 't is niet de techniek die zorgt dat het werkt, maar de organisatie. En hoe alle betrokkenen al hun kennis en kunde bij elkaar brengen en delen.

Mijn bijen 'in gesprek' met cliënt van Emergis

Henk van der Scheer

Een vreemde titel, geef ik toe. Het zal u wel duidelijk worden in de loop van mijn verhaal. Een deel van mijn bijenvolken staat namelijk vlak bij oude appelbomen op het terrein van Emergis, een centrum voor geestelijke gezondheidszorg, niet ver van mijn huis. Intern wonende cliënten lopen dan ook met enige regelmaat langs mijn volken en spreken me wel eens aan om te horen wat ik daar doe. Soms gaan zij zonder mij 'in gesprek' met die bijenkasten. Hoe één van die patiënten dat deed, hoorde ik veel later toen ik bij Emergis over mijn hobby mocht vertellen.

Op een mooie middag in juni, zat ik daar in het gras ingespannen te kijken naar een zwerm die ik zojuist had geschept en op een laken had uitgeschud voor een kast met kunstraat en een raam met voer en wat open broed om de zwerm naar binnen te lokken. De zwerm wandelde keurig de kast in en ik wilde de koningin wel eens majestueus naar binnen zien schrijven. Ik zat daar zonder kap op (een zwerm is gewoonlijk niet agressief) en had verder geen oog voor de omgeving. Ik schrok dan ook danig toen opeens een dame naast me ging zitten en vroeg wat ik deed. Ze bleek niet bang te zijn voor bijen – haar opa had die ook – en zo hebben we daar samen heel gezellig wel een uur gezeten, maar geen koningin kunnen ontdekken. Ze bleek ambulante cliënte en verbleef om beter te worden een poosje intern in een van de afdelingen.

Improviseren

Een paar dagen later sprak ze me weer aan. In een groepsessie had ze verteld over het fascinerende inlopen van de zwerm en ons gesprek. Dat verhaal had

de groepsleiding aangegrepen om haar de opdracht te geven mij eens te polsen of ik in de groep wat over het bijenhouden wilde vertellen. Vandaar dat ze weer bij me stond en zo is het gekomen.

Ik had al eens vaker zo'n praatje gehouden, op basisscholen en ook bij platte-landsvrouwen, maar dit leek me toch wat anders. Vooral toen ze vertelde dat een aantal van haar medebewoners nogal 'onder de pillen zaten', daardoor niet altijd helder dachten en tijdens sessies in de gezamenlijke huiskamer wel eens hoorbaar in slaap vielen. Daar moest ik me maar niets van aan trekken, want iedereen had het een leuk idee gevonden om eens wat van hun imker te horen. Ze hadden alvast geld ingezameld voor een cadeau voor de spreker. Dat laatste zou me wel over de streep trekken, hoopte ze. Tja, dan kun je geen nee zeggen.

Maar wat moest ik eigenlijk gaan vertellen en demonstreren? Enfin, ik heb me ingedekt met dia's, imkermaterialen, een lege kast met ramen in allerlei staat (van kunstraat tot bijna zwarte raten), levende werksters en darren in Zander-invoerkooitjes voor koninginnen, honing uit de winkel én van mijzelf om te proeven en ook nog bloemen (voor uitleg over foerageren en bestuiving). Ik had een mooi schema in gedachten over het verloop van mijn presentatie, maar het liep heel anders dan gepland. Ik dacht eerst wat dia's te laten zien over het leven van bijen, maar al gauw begonnen er een paar te knikkebollen. Over dus op het honingproeven. Dat bracht iedereen weer bij de 'les', maar gaf ook aanleiding tot nogal wat gesmeer. "Oh, daar is de wasserij goed voor", zei een van de begeleiders. Tijdens het proeven vroeg een van de dames: "Kent u me nog?" Het bleek degene te zijn die me eens, toen ik aan

het werk was in mijn volken, had gevraagd of ik een lege jampot kon vullen met honing. Ze dacht dat er wel een kraan aan elke kast zat om honing te tappen...

'In gesprek' met de bijen

Vervolgens werd de lege kast bekeken in al z'n onderdelen. Daarbij drukten mijn toehoorders per ongeluk stukjes raat uit de ramen. Maar de schade was te overzien. Daarna was de beurt aan de werksters en darren in de Zander-kooitjes. Het zoemen werd goed beluisterd door een kooitje tegen het oor te houden. Toen zag iemand kans om zo'n kooitje te openen en de darren (gelukkig geen werksters) los te laten in de woonkamer. Ik dacht dat ik de kooitjes goed had dicht geplakt, maar het tape bleek niet bestand tegen een meegebracht mes. De darren vlogen zoemend naar het licht toe en tegen de ruiten. Dat bracht een toehoorder tot de ontboezeming dat hij dat eerder had gehoord bij mijn bijenkasten. Als hij 's avonds voor de kasten stond en dan appeltjes tegen de voorkant gooide, kwamen de bijen zo mooi brommend naar buiten vliegen 'alsof ze met hem in gesprek waren', meende hij. Ik begreep nu eindelijk hoe die vreemde plekken op de voorkant van mijn kasten kwamen. Daarop volgde een geanimeerde discussie over het waarnemen van bijen, over het slaan met een stok tegen een kast om bijen massaal naar buiten te zien komen, over het gedrag van bijen en over de kans om gestoken te worden. "Als je maar snel genoeg bent, heb je geen last", meende er een. Om een lang verhaal kort te maken: samen kwamen we tot de conclusie dat bijen die appels en stokken vast niet leuk hebben gevonden. Daarna heb ik nooit meer rare appelplekken op mijn kasten gezien.

Een Zander-invoerkooitje met werksters als demonstratieobject

Over de grens

“Wat is ‘bijenkast’ in het Frans?”

Niek van Dijk uit Amsterdam schrijft: “Mijn paar bijenvolkjes staan hier in het Vondelpark. Aan publiek dus geen gebrek, want aan de overkant van de sloot komen dagelijks vele duizenden fietsers, joggers, toeristen en mensen met hun hondje of kinderen langs. Als ik met mijn beroker en beitel bij de kasten bezig ben, staan er altijd wel een paar mensen op twintig meter afstand te kijken. Zijn daar kinderen bij, dan roep ik meestal wel wat. “Willen jullie even kijken?”, bijvoorbeeld. En dat willen ze natuurlijk wel. Kinderen krijgen een kapje op, de volwassenen die dat willen, ook. Kinderen vinden dat heel erg echt, en de ouders zijn wat rustiger. De eerste keer dat zo’n stel met kinderen “nous sommes français” riep, was het wel even slikken. Op school heb ik wel twee jaar Frans gehad, en later heb ik tijdens vakanties ook nog wel wat opgestoken, maar wat is in hemelsnaam ‘dar’ in het Frans, of ‘bijenkast’? Al die vaktermen zouden eigenlijk een keer in ons vakblad moeten staan met daarachter de vertaling in het Engels, Duits en Frans (of meer). Zo’n lijstje zou ik meteen uitknippen, plastificeren, en in de stal ophangen.”

Hier staat ie dan Niek: met dank voor je hulp bij de samenstelling.

We wilden er ook nog de Friese vertaling bij zetten, maar onze bron vermeldde binnen dat taalgebied zoveel varianten, dat we dat idee hebben laten varen.

Aanvullingen van lezers zijn welkom!

Redactie Bijenhouden

Nederlands

angel
beroken
beroker
bestuiving
bij
bijenafstand
bijenhouderij

kap of sluiër
bijenkast/korf
bijenstal
bijenveger
bijenvolk
bijenwas
bodem
broed
broedkamer
broednest
bruidsvlucht
dak (van de kast)
dar
eitje
haalbij
hommel
honing
honingbij
imker
kunstzwerm
koningin
koninginnencel
koninginnengelei
kwaken
leggen (van eitjes)
mijt (varroa)
moerdop
observatiekast
ongedierte
- bestrijding
propolis
raam
raat
reinigingsvlucht
rooster
roven
slinger
steek
steken
stuifmeelkorfje
tros
vergif
verzamelen, halen
vleugel
vliegplank
voedsterbij
voeden (van larven)
vriendelijk
wachtbij
was
wasklieren
werkbij
wesp
wintertros
zwerm
zoemen
zwermseizoen

Engels

sting
to smoke (bees)
smoker
pollination
bee
bee-space
apiculture, beekeeping
bee veil
beehive
apiary/beeshed (US)
bee brush
colony (of bees)
beewax
floorboard
brood
brood chamber
brood nest
mating flight
hive roof
drone
egg
field bee (= forager)
bumble bee
honey
honey bee
bee keeper, apiarist (US)
artificial swarm
queen
queen cell
royal jelly
to pipe
egg laying
mite
queen cell
observation hive
pest
pest control
bee resin / bee glue
frame
comb
cleansing flight
excluder (screen)
to rob
centrifugal extractor
sting
to sting
pollen basket
cluster
poison
to gather (nectar or pollen)
wing
flight board
nurse bee
to feed
docile
guard bee
wax
wax glands
worker (bee)
wasp
winter cluster
swarm
to hum
swarming season

Frans

aguillon
enfumer
enfumoir
pollinisation
abeille
espacement
apiculture

voile d’apiculteur
ruche
rucher
brosse d’abeilles
colonie
cire d’abeilles
plancher
couvain
corps de ruche
nid à couvain
vol nuptial
toit
(faux-) bourdon, mâle
oeuf
butineuse
bourdon
miel
abeille domestique
apiculteur
essaïm artificiel
reine
cellule royale
gelée royale
chanter
pondre
acarïen
cellule royale
ruche d’observation
ravageur
lutte antiparasitaire
propolis
cadre
rayon de ruche
vol de propreté
grille à reine
piller
extracteur centrifuge
piqûre
piquer
corbeille à pollen
barbe
poison
rammasser
aile
planchette de vol
nourrice
nourrir
doux –douce
gardienne
cire
glandes cirières
ouvrière
guêpe
grappe d’hivernage
essaïm
bourdonner
période d’essaïmage

Duits

Stachel
berauchen
Beraucher
Bestäubung
Biene
Bienenabstand
Imkereï

Schleier
Bienenstock, Beute
Bienenstand
Bienepinsel
Kolonie, Volk
Bienenwachs
Boden
Brut
Brutzarge
Brutnest
Hochzeitsflug
Dach
Drohne
Ei
Feldbiene
Hummel
Honig
Honigbiene
Imker
Ableger
Königin
Weiselzelle
Weiselfuttersaft
quaken
legen
Milbe
Weiselzelle
Beobachtungsstock
Schädling
Schädlingsbekämpfung
Propolis
Rahmen
Wabe
Reinigungsausflug
Gitter
rauben
Schleuder
Stich
stechen
Pollenkörbchen
Traube
Gift
sammeln
Flügel
Flieger
Nahrungbiene
nähren
sanft
Wachbiene
Wachs
Wachsdüse
Arbeitsbiene
Wespe
Wintertraube
Schwarm
summen
Schwarmjahreszeit

.....
**Van speldje naar
 convenant**

Ook Ede heeft nu een convenant. Dat ging zo: afgelopen najaar reikte bij de NBV-afdeling Bennekom de nieuwe wethouder Mobiliteit en Beheer Openbare Ruimte een speldje uit voor een 40-jarig lidmaatschap. Later die avond kwam het imkerverleden van de wethouder ter sprake en ook de drachtplantenconvenanten die buurafdeling Arnhem-Velp in 2010 met gemeenten had weten te sluiten. Een afspraak voor een gesprek op het gemeentehuis was vervolgens gauw gemaakt. Was in dit persoonlijke contact bij de wethouder sluimerend imkervuur aangewakkerd? In elk geval kwamen bij dat eerste overleg met een ambtenaar erbij, al enige onderhanden inrichtingsplannen op tafel. "Hier zou wat kunnen, daar moet de beplanting nog ingevuld." De ambtenaar kreeg de opdracht tweemaal per jaar met de bijenhouders te overleggen. Het Arnhemse convenant zou het model zijn voor het vervolg. Voorwaarde van de wethouder was wel dat alle Edese bijenhoudersverenigingen het convenant onderschrijven. Dezer dagen wordt met 'de mensen van het groen' concreet gepraat welke planten en bomen geschikt zijn. En de secretaris van Bennekom heeft beloofd dat hij een aantal fruitbomen her en der in het gemeentegroen zal snoeien. De kennis daarvoor in de gemeentelijke organisatie is verloren gegaan. Het tij zat mee: jaar van de biodiversiteit, voorbeelden van anderen, imkerzoon als wethouder, bijen zijn 'hot', een gemeente met een traditie in bloemrijk openbaar groen. Maar als de bijenhouders waren blijven stilzitten, was dit niet bereikt.

.....
Bloemrijke werven

De regengoden waren de vrijwilligers van het Platform Duurzaamheid Dordrecht goed gezind. Na weken van droogte konden zij op maandag 16 mei jl. een vochtige lap grond op het braakliggende terrein inzaaien met drachtplanten die bijdragen aan het versterken van de bijenstand. De leden van de werkgroep Natuur, Voeding & Gezondheid van het hetzelfde platform hebben in maart op het terrein zwerfafval geruimd, waaronder veel plastic. Het aansluitende project Stadswerven Bloemrijk is een van de vervolgacties die de biodiversiteit op het Eiland van Dordt moet bevorderen. Het platform is daarbij ondersteund door de gemeente. Eerst werd een stuk grond bij de scheepshelling geschikt gemaakt voor het zaaien van een bloemengsel dat zowel bijen als vlinders aantrekkelijk vinden. De Dordtse zaadspecialist Ton Vreeken heeft geadviseerd welke soorten planten het best zullen

gedijen op het nu nog braakliggende terrein en de mix van zeventien soorten zaden geleverd. De werkgroep inventariseert momenteel welke stukken grond in de stad ook braak liggen en groen kunnen worden gemaakt. De 'zaaiers' deden verslag van hun actie tijdens het derde Duurzaamheidscafé van het Platform in Dordrecht. Meer informatie over de opruimactie is verkrijgbaar bij het Platform Duurzaamheid Dordrecht, Conny Taheij 06-53574831

.....
Presentatietraining

Nu de bijen en het bijenhouden zo in de belangstelling staan, wordt imkers en afdelingen vaak gevraagd daarover een lezing te geven – of ze bieden het zelf aan. Als hulp daarbij heeft de NBV een presentatie ontwikkeld die door de lezinggever kan worden aangepast en bewerkt. Deze is te downloaden van onze site bijenhouders.nl. In het najaar zullen Marleen Boerjan en Aat Rietveld voor

belangstellenden bovendien een korte training 'presentaties houden' geven. Concrete gegevens zullen op tijd worden gepubliceerd. Belangstellenden kunnen zich nu al opgeven bij het secretariaat van de NBV.

.....
Lest niet best

En lest maar niet best: het initiatief om bijen te adopteren. De site <http://adopteereenbijenvolk.net> laat een schaamtevol voorbeeld zien van hoe een initiatief zijn doel ook voorbij kan schieten wanneer de organisatie niet op orde is. Dit is slechte PR voor de imkerij. Ik had me als imker aangemeld om een volk ter adoptie aan te bieden maar stuitte op volledige doofheid. En blijkens het gastenboek ben ik niet de enige die geen gehoor vind. Waar het geld blijft dat via de adoptie binnenkomt, is nog steeds een raadsel. Het gebrek aan transparantie is stuitend.

Dordrecht: klaarmaken voor inzaai

Gezien in het Bijenhuis

Van sponsdoekje tot Nassenheider mierenzuurverdampster

Henk van der Scheer

Er zijn verschillende mierenzuurverdampsters op de markt variërend van een eenvoudig sponsdoekje tot verdampsters van kunststof die verdampmateriaal bevatten. Dat materiaal zorgt voor meer greep op de hoeveelheid mierenzuur die per tijdseenheid verdampt wordt en uiteindelijk op de effectiviteit van de varroabestrijding. Tevens worden tracheemijten en wasmotten bestreden. Mierenzuur is zwaarder dan lucht en zakt dus naar beneden. In de regel worden de verdampsters daarom ergens bovenin de kast geplaatst.

Het sponsdoekje is gemakkelijk te gebruiken en goedkoop. Via het sponsdoekje (met een oppervlak van bijna 300 cm²) wordt met mierenzuur-85% snel een hoge concentratie van het middel in de lucht verkregen. Daardoor bruist het volk op en vluchten de bijen weg (naar onderen als de sponsdoek boven op het volk

vernieuwde type kan zowel horizontaal op de bovenbak worden gezet als verticaal in de (bovenste) bak worden gehangen als 'kantraam' in een houten frame. Broedschade wordt volgens de handleiding voorkomen door aan de binnenkant van dat kantraam folie te bevestigen. Per kast is er maar één Nassenheider horizontaalverdampster nodig.

Wordt de Nassenheider horizontaalverdampster net als de Liebigverdampster bovenop de bovenste bak geplaatst, dan moet er onder het fleecedoek folie worden gelegd om geen broedschade te krijgen. De Nassenheider horizontaalverdampster staat dan op bijgeleverde pootjes. De Liebigverdampster moet op een (houten) blok worden gezet om te zorgen dat er minimaal 10 cm afstand tot het broed is. Dit om broedschade te voorkomen. Een extra bak is nodig om de verdampster in de kast onder het deksel te kunnen plaatsen. Door deze wijze van toedienen wordt het volk maar weinig gestoord en dat is een voordeel boven het inhangen van de Nassenheider verdampster(s).

In de nieuwe brochure van Bijen@wur 'Effectieve bestrijding van varroa' is gekozen voor uitleg over de Liebigverdampster. Die verdampster bevat papier als verdampmateriaal. Toen de brochure werd geschreven waren er nog geen gegevens bekend over de Nassenheider horizontaalverdampster. Op dat moment werd voor de Liebigverdampster gekozen om zijn goede doseermogelijkheid van mierenzuur-85% en de geringe verstoring van het volk tijdens de handelingen. Als er nu gekozen moet worden tussen beide typen verdampsters, dan krijgt de Liebigverdampster weer de voorkeur vanwege zijn robuustheid, eenvoud en prijsstelling. Een nadeel is dat steeds een extra broedbak nodig is om de verdampster op een blok onder het deksel in de kast te kunnen plaatsen.

Verder nuttig om te weten...

In alle gevallen moet de bodem tijdens de behandeling afgesloten zijn, bijvoorbeeld met een varroalade. Treedt broedschade op, dan is dat op de lade te zien in de vorm van bijendelen zoals antennes en poten. Het gedode uitlopende broed wordt namelijk in stukken uit de cellen getrokken en daarbij valt het een en ander op de lade.

Geadviseerd wordt om mierenzuur te bewaren in de koelkast. Bij overschenken van de koude vloeistof verdampt er dan minder. Breng mierenzuur voor de toepassing echter eerst op kamertemperatuur. Toepassing van koud mierenzuur in een warme omgeving gaf in Duitsland namelijk aanleiding tot het snel uit de Liebigverdampster lopen van de vloeistof (Deutsches Bienen-Journal 18(8):345;2010).

Mierenzuur heeft een etsende werking op levende cellen (en ijzeren onderdelen). Zorg daarom voor bescherming van je ogen. Schade aan de huid is voor het lichaam gemakkelijk te

foto Redactie

V.l.n.r Liebigverdampster, Nassenheider horizontaalverdampster, sponsdoekje

ligt) of zelfs uit de kast. Verdampen van mierenzuur-60% geeft dezelfde reactie; alleen gaat het wat langzamer en minder heftig, omdat mierenzuur-60% minder snel verdampt. De 'stress'reactie kan wel een paar uur aanhouden en al die tijd lijken de bijen gedesoriënteerd, aldus drie onderzoekers in het augustusnummer 2003 van het Deutsches Bienen-Journal. Ze vinden de behandeling met het sponsdoekje uit oogpunt van bijenvriendelijkheid dan ook niet aanvaardbaar.

De oude Nassenheiderverdampster, waarvan er per kast in elke bak één verticaal tussen de ramen wordt gehangen, bevat een kartonnen 'lont' als verdampmateriaal. Zijn opvolger, de Nassenheider horizontaalverdampster, bevat ook een kartonnen 'lont' plus een fleecedoek. Die doek is het verdampende materiaal en via de lont druppelt mierenzuur-60% daarop. Dit

Worden golfbanen gevaarlijk voor bijen?

Tiger Woods doet het op gladgeschoren greens, maar soms stellen engerlingen en emelten zijn humeur danig op de proef. Die gravertjes vreten aan de graswortels en trekken daarbij vogels aan op zoek naar voedsel. Die woelen dan het gras om vanwege die lekkere hapjes waarbij kale plekken van wel 1 tot 2 meter doorsnee ontstaan. Volvelds strooien van 30 kg/ha Merit Turf, een granulaat dat 0,5% imidacloprid als werkzame stof bevat, en daarna inregenen, is een oplossing. Daar hebben die gravende vretertjes niet van terug. Ook mag het spul op sportvelden en in de graszodenteelt, kortom op alle recreatiegrassen.

Niemand die dacht aan honingbijen. Die vliegen toch niet op gras? Het was dan ook groot alarm toen als eerste in het radio-programma Vroege Vogels het bericht kwam over golfbanen in relatie tot imidacloprid en de kans dat waterhalende werkbijen op zoek naar guttatedruppels en/of dauw op het gras wel eens vergiftigd zouden kunnen worden. Die kans lijkt klein, gezien wat Girolami en collega's zagen na het aanbieden van met imidacloprid verontreinigde guttatedruppels van maïs (J. Econ. Entom. 102: 1808-1815; 2009). De werksters bleven er af tot ze na drie uur ernstig dorst kregen, de druppels opdronken en binnen twee minuten dood waren. Hopelijk zijn onze bijen net zo verstandig als die in Italië en blijven ze ook van de druppels af. Zo niet dan zien ze het nest nooit meer terug. Dan verliest het volk (een deel) van zijn waterhaalsters, maar raakt het nest gelukkig niet vervuild met imidacloprid.

Maar het kan ook anders en dat zouden meer beheerders van golfterreinen moeten doen. Op golfcentrum De Batouwe in Zoelen wordt géén imidacloprid toegepast, maar er wordt een ecologisch verantwoord groenbeleid gevoerd met het beheer in eigen hand. Dat laatste is nodig, omdat bij uitbesteding aan een

externe partij het meestal mis gaat. Zo'n aannemer is uit op snel en effectief resultaat en gebruikt alles wat wettelijk is toegestaan. Als er maar goed gespeeld kan worden. Golfvelden kennen twee soorten grasvelden: fairways en greens. In de fairways – lange stukken tussen afslagplaats en green – kan en mag van alles voorkomen zoals molshopen, maar ook een plek waar vogels het gras hebben omgewoeld. Die fairways worden slechts 4 tot 6 keer per jaar gemaaid. De greens zijn een ander verhaal. Die moeten glad zijn als een biljartlaken. Ze worden elke dag gemaaid en daardoor komen hier meestal geen gravende vretertjes voor. Gewasziekten (dollarspot en sneeuwschimmel) kunnen met succes met UV-licht worden bestreden, zo bleek uit een proef in 2009 en dus zijn pesticiden niet nodig. De Batouwe wil zich met deze ecologische aanpak onderscheiden en daar passen ook bijen in. Voor ons zijn ze de ecologische waakhonden, aldus Vincent Langemeijer, een van de betrokkenen van het golfcentrum.

vervolg van bladzijde 25

herstellen, schade aan het netvlies niet. Doe handschoenen aan bij het vullen van de verdampers. Bedenk dat mierenzuur-85% net als mierenzuur-60% kant-en-klaar te koop is in het Bijenhuis en dat het niet nodig is zelf een juiste concentratie samen te stellen; ook de verdampers zijn daar te koop.

Elke verdamper wordt geleverd met een handleiding. Die van de Liebigverdampers is het duidelijkst. Helaas zijn de handleidingen (nog) niet in het Nederlands, maar in het Duits (en voor de Liebig-verdamper Frans en Engels). Enige discussie kan ontstaan over het tijdstip van toepassing en de hoeveelheid te verdampen mierenzuur-85%. De aanbevelingen in de handleiding van de Liebigverdampers zijn toegesneden op de bedrijfsmethode(n) in Duitsland; die in de brochure van Bijen@wur op de werkwijze in ons land.

In het volgende nummer uitgebreid aandacht voor de Liebigverdampers.

foto Henk van der Scheer

foto redactie

Boven: slaan van de fairway naar de green. Onder: op een Engels golfterrein; welke chemicaliën vandaag zijn toegepast is onbekend.

Van halen naar roven

Bijen hebben suiker nodig en die zoeken ze in bloemen, bij bladluizen en bij extraflorale nectariën. Bij rijke bloemendracht zoeken speurbijen niet eens andere drachtbronnen en kan een raampje met honing lange tijd onaangeroerd naast de bijenwoning blijven staan. Maar als de dracht op bloemen het laat afweten gaan bijen op zoek naar iets anders.

Efficiënt zoekgedrag

Drachtbronnen zoeken is het specialistenwerk. Als elke haalbij zelf dracht zou moeten zoeken, kostte het nodeloos veel energie om al die vliegmachines in de lucht te houden. Het bijenvolk stuurt dus speurbijen uit. Eenmaal gevonden, wordt de vondst in de kast bekend gemaakt. Haalbijen kunnen dan rechtstreeks naar de drachtbron vliegen en deze leeghalen. Het aantal uitgestuurde speurbijen houdt verband met de dracht. Bij veel dracht zijn er weinig speurbijen nodig en in tijden van schaarste is misschien wel de helft van de haalbijen op zoek naar nectar. Reken maar dat die vele zoekende bijen elke korreltje suiker in de wijde omgeving vinden.

Leren en onthouden

Roverij is onder meer een gevolg van de manier waarop bijenvolken met een drachtbron omgaan. Natuurlijke drachtbronnen zoals een appelboomgaard, komen geleidelijk op gang en drogen weer langzaam op. Speurbijen stellen hun gedrag daarop in. Ze gaan niet elke dag opnieuw naar dracht op zoek, maar controleren eerst of de dracht van de vorige dag(en) nog voedsel levert. Ze doen dat hardnekkiger naarmate de natuur minder biedt en maken daarbij geen verschil tussen een bloeiende plant of een vergeten raampje. Een ander aspect bij zoekgedrag is dat er gewoonlijk meer gelijksoortige drachtbronnen voorhanden zijn. Als speurbijen links van de kast een bloeiende appelboom vinden, is de kans groot dat er rechts ook bloeiende appelbomen zijn. Speurbijen 'weten' dat en zoeken soortgelijke drachtbronnen in de nabijheid.

Roverij

Bijen onthouden tijd en omstandigheden waaronder er iets te halen valt en leiden daaruit af waar andere drachtbronnen gevonden

den zouden kunnen worden. Gecombineerd met een sterke haaldrift leiden deze vaardigheden tot roverij. Afhankelijk van de tijd van het jaar en het karakter van het volk, is de haaldrift soms zo sterk dat dat volk al bij tanende dracht andere bijenvolken gaat beroven. Een vervelende eigenschap voor die andere volken en vooral voor imkers in de omgeving van dat volk.

Na half juli zijn de volken groot en allemaal gericht op het aanleggen van wintervoorraden. Duizenden speurbijen zijn hardnekkig op zoek naar suiker. Als de imker een fout maakt door met honing of suiker te knoeien, zet hij daarmee de speurbijen onmiddellijk op een spoor. Een dergelijke 'drachtbron' wordt snel opgemerkt én onthouden. Ook na het opruimen van deze 'dracht' blijven speurbijen de omgeving hardnekkig afzoeken. Een minder goed verdedigde vliegopening van een zwakker volk is dan snel gevonden. Verbazingwekkend vind ik altijd weer dat het de speurbijen van volk A zijn die het zwakke volk B ontdekken, dat volken C en D uit de drukte aan het vlieggat bij B afleiden dat daar iets te halen is en aan deze roverij gaan meedoen. Daarbij valt op dat er, gelet op het grote aantal haalbijen per volk, betrekkelijk weinig bijen aan de roverij meedoen, al suggereert de drukte anders. Is dat zo omdat ook roven specialistenwerk is? Of zijn er maar weinig rovers nodig om deze drachtbron leeg te halen?

Stille roverij

De term zegt het al: roverij zonder de gebruikelijke drukte. Imkers vinden in het voorjaar soms bijenvolken met weinig of geen voorraden, terwijl hun burens nog een dikke berg suiker over hebben. Dat valt alleen te verklaren door verhuizing van de suikervoorraden door rovers. Er zijn dan ook waarnemingen van bijen die, als de temperatuur het in de wintermaanden toelaat, vanuit hun eigen kast naar een andere vliegen en terug. Het gaat maar om enkele bijen, maar veel kleintjes maken een grote. In een bijenvolk is er altijd contact tussen de wachtbijen bij het vlieggat en de rest van het volk. Kleinere volken, die hoog in de kast op de tros zitten, verliezen dat contact en laten het vlieggat in de steek. Dat biedt rovers de ruimte om te roven aan de buitenrand van de suikervoorraad, zonder dat de beroofde iets merkt: geen drukte of vechterij. Eigenlijk een fout van de imker, die een te klein volk in een te grote kast laat zitten.

foto's Mari van Iersel

De raat wordt leeggeroofd. Let op de ruw opengebroken cellen

Rovers proberen vergeefs binnen te dringen hoewel het vlieggat gesloten is

Roverij voorkomen, herkennen en stoppen

Roverij is vaak te herkennen aan grote drukte rond het vlieg-gat van de rover en vooral aan de drukte bij de beroofde. Met name in de zomer maken rovers zoveel lawaai dat roverij hoorbaar is. Als de imker de dekplank van de kast van het beroofde volk wegneemt, ziet hij bijen die heel druk bezig zijn, een totaal ander beeld dan normaal. Dat er vechterij ontstaat doordat het zwakke volk zich aanvankelijk verdedigt, zal niemand verbazen.

Vooraf in de nazomer is er een kans dat zwakke volken beroofd worden. Dan is het verkleinen van vliegopeningen bij alle bijenvolken op een stand een zinvolle preventieve maatregel, vooral als er suiker wordt gevoerd. Ook bij het opzetten van kleine volkjes, het vlieggat vanaf het begin klein houden. Een vlieggat met de breedte van een bij is groot genoeg.

Als er dracht is, is het met de roverij afgelopen zodra de imker de bron afsluit. Maar in de nazomer kan het afsluiten van de bron tot gevolg hebben dat de rovers een andere profijtelijke werkplek gaan zoeken. De prikkel tot halen is in die tijd sterk. Als volken elkaar beroven vanwege gebrek aan dracht en dat is na half juli vaak het geval, is er maar één effectieve manier om roverij te stoppen: het beroofde volk onmiddellijk dichtmaken en buiten het normale vlieggebied brengen. De imker mag het stoppen van roverij in deze tijd van het jaar niet uitstellen omdat het van kwaad tot erger gaat.

Tips om roverij te voorkomen bij het werken in bijenvolken:

- Kast en bakken niet langer open laten dan noodzakelijk.
- Bakken die even naast de rest van het volk worden gezet, boven en onder afsluiten.
- Wasrestanten met restjes honing snel opruimen.
- Gemorst suikerwater wegspoelen.
- Geen kleine volkjes in een te grote kast.
- Zorg in alle volken voor voldoende voedselvoorraad.

Waarom willen we geen roverij?

Roverij gaat altijd gepaard met vechtende bijen. Dat maakt aan twee kanten slachtoffers en dat is de eerste reden om roverij te voorkomen. Onder een vergeten raampje dat door bijen is leeggeroofd, liggen altijd dode bijen. Niet alleen de verdediging door het beroofde volk kost bijenlevens, maar ook de strijd om het voedsel zelf.

Een belangrijke reden is ook dat door roverij ziekteverwekkers verspreid kunnen worden, zowel uit achtergebleven voorraden van verdwenen volken als uit die van zwakke broeders.

Door rovers besmeurd vlieggat

Flemen en flodderen

We spreken wel van Moeder Natuur. Dat wil echter niet zeggen dat deze moeder ons ook altijd welgezind is. In het boek Boerenpsalm van Felix Timmermans figureert boer Wortel als hoofdpersoon. Hij heeft zo zijn reserves als het Moeder Natuur betreft. Een boer, zegt hij, slaapt altijd met één oog open. Hij luistert of er nog geen regen komt, of de regen nog niet ophoudt. Hij ziet al zijn vruchten voor zich. Als ze snakken naar dit of klagen van dat, klaagt en snakt het hart van de boer met ze mee. Elders heeft hij het over het veld. Hij ziet er een reuzin in. Een heel groot vrouwmens. "Ze verlost u. Ge loopt over haar lijf, ge kruipt over haar lijf. Natuurlijk werkt ze tegen. Dat is het goed ervan. Ge fleemt en ge floddert haar. Dan wordt ze mild en gedienschtig en ze geeft en ze geeft, daar is geen tegenhouden aan". Als imker lees ik zo iets graag. Ik houd van mijn bijen. Ik leef met ze mee. Heb het beste met ze voor. Ze staan beschermd tegen weer en wind. Ik let op varroa, moerloosheid, leggende werksters en noem maar op. Desondanks lig ik wel eens wakker van de vraag of ik wel op tijd en op de juiste wijze heb gehandeld. En of dat te herstellen zou zijn. Eigenlijk lig ik wakker van mezelf. Gaandeweg mijn imkerjaren kom ik echter steeds meer tot het inzicht dat mijn bijen in mindere mate van mij dan wel van het door mij voor hen bepaalde drachtgebied afhankelijk zijn. Van het veld, zou boer Wortel zeggen. Ik zou mij veel meer gelegen moeten laten liggen aan het drachtveld voor mijn bijen. Ik zou dat veld moeten flemen en flodderen. Daar hebben mijn bijen meer profijt van dan van al mijn goed bedoelde gedoe.

Advertentie

Imkerij
De Werkbij
HONING - EDUCATIE - HANDEL

Professionele imkerij en groothandel
Toekomstgericht. Met grote liefde voor het vak van de imker. Onze imkervakhandel ontwikkelt, doet onderzoek en deelt kennis.

Alles voor de imker
Bijenkasten, berokers, kleding; noem maar op!
Oogsten, slingeren, afvullen; alles wat u als imker nodig heeft hebben wij in huis.
Ook in onze webwinkel: www.dewerkbij.nl

Vakkundig en persoonlijk advies
Met vele jaren ervaring in de imkerij, geven wij u graag deskundig advies. Maatwerk!

Glaswerk
Ons uitgebreide assortiment glaswerk al bekeken? Zeer voordelig.
Ook voor jam-makerijen.

Noordelijke Meentsteeg 18
3911 SE RHENEN
0317 - 612942

Hoofdweg 33
8106 AC EMST
bel Rhenen

info@dewerkbij.nl
www.dewerkbij.nl

Bijenteeltonderwijs

Nieuwe cursus Leraar bijenteelt A 2011–2012

In september 1999 werd in het maandblad voor de eerste keer sinds lang gewag gemaakt van een nieuwe opleiding voor leraren bijenteelt. Deze cursus is sindsdien alweer vier keer gegeven. In 2009 was de cursus in Noord-Nederland. Dit jaar heeft de Commissie bijenteeltonderwijs een verzoek ontvangen uit West Nederland. De Commissie bijenteeltonderwijs wil dit jaar weer met een nieuwe cursus van start gaan. De cursus wordt gegeven in het Bijenpark Amstelland te Amstelveen en zal beginnen op zaterdag 12 november 2011. De theorielessen worden gegeven op zaterdagen in het winterseizoen en de praktijklessen volgen de ontwikkeling van de bijenvolken in het actieve seizoen.

Doelstelling

Elk jaar zijn er weer mensen die met bijenhouden willen beginnen. Enthousiaste beginners zijn welkom bij de NBV. Bijenhouden is een moeilijk vak geworden en om te voorkomen dat een enthousiast begin in een teleurstelling eindigt, is het volgen van een basiscursus nodig. Voor de kwaliteit van de bijenhouderij in Nederland is het van belang dat er voortdurend cursussen gegeven worden aan beginnende en gevorderde imkers. Voor het in stand houden van deze cursussen is een goed lerarenkorps nodig met leraren die op de hoogte zijn van de nieuwste ontwikkelingen en inzichten in de bijenhouderij.

Globale cursusopzet

De cursus bestaat uit een A- en een B-gedeelte. Voor elk deel wordt één cursusjaar gereserveerd. Na het A-deel heeft men zoveel kennis dat men de basiscursus bijenteelt kan geven. Na het volgen van het B-deel kan men ook gevorderden lesgeven en sommige andere meer specialistische cursussen. Elk onderdeel bestaat uit een aantal modules die door verschillende deskundige docenten worden gegeven. Naast de lessen en de daaruit voortkomende taken, krijgt men ook opdrachten tot zelfstudie. De vaardigheid van het lesgeven zelf zal een belangrijk onderdeel zijn van de oplei-

ding. De beide cursusedelen worden met een examen afgesloten.

Doelgroep

Er zijn verschillende doelgroepen waarvoor deze opleiding bestemd is:

- leraren diervverzorging die bijscholing willen voor het geven van cursussen bijenteelt.
- leraren die imker zijn en cursussen bijenteelt willen gaan geven.
- ervaren imkers die anderen willen opleiden in de bijenteelt.

Eisen aan de deelnemers

De algemene toelatingseisen zijn:

- De basis- en gevorderde cursus moeten met goed resultaat gevolgd zijn.
- Tenminste 5 jaar bijhouden met meer dan 2 volken.
- Enige kennis van ICT
- De deelnemer moet in staat zijn Engelse of Duitse teksten te lezen.

Met elke aspirant deelnemer kan door de cursusleiding een toelatinggesprek worden gevoerd (met name bij afwijking van de toelatingseisen) waarin aan de orde komen: motivatie, kennis, interesse, verwachtingen, ervaring als imker en didactische vaardigheden.

Inhoud van de cursus

De A-cursus zal naar verwachting 60 lesuren bevatten: 36 uur theorie en 24 uur praktijk. Daarnaast moet gerekend worden op 20-25 uren zelfstudie. De modules van het A-gedeelte zijn: vakdidactiek, biologie van de honingbij, werken met bijen, bijengezondheidszorg, bijenproducten, bijen en milieu. Voor het A-gedeelte moet gerekend worden op een financiële bijdrage van circa € 380,- per cursist, afhankelijk van het aantal deelnemers. Leraren die daadwerkelijk cursussen gaan verzorgen, komen dan in aanmerking voor een financiële tegemoetkoming.

Aanmelding

Voor meer informatie over de inhoud van de cursus kan bij de commissie Bijenteeltonderwijs een infobulletin aangevraagd worden, ook het aanmeldingsformulier is hier te verkrijgen: NBV, Commissie bijenteeltonderwijs, Grintweg 273, 6704 AP Wageningen t 0317422422, e onderwijs@bijenhouders.nl.

NBV

NERLANDSE
BIJENHOUDERSVERENIGING

VERENIGINGSNIEUWS

Jaargang: **5**
juni 2011

Familieberichten

Op 12 april 2011 is op 88-jarige leeftijd onze oud-voorzitter van de voormalige Imkersvereniging St. Ambrosius Schinnen e.o.,

GUILL BRULS

overleden.

Giel, zoals hij bij ons genoemd werd, was een imker van de oude stempel, die met een enorme kennis over het bijenleven heel wat mensen enthousiast wist te maken en hun veel liefde voor het imkeren maar ook voor de natuur in het algemeen heeft bijgebracht. Als voorzitter van onze afdeling, toen nog VBBN, heeft hij de vereniging groot gemaakt, zodat ze uitgroeide tot meer dan 60 leden. Tot op hoge leeftijd heeft hij zijn hobby kunnen uitoefenen, totdat alleen wonen niet meer mogelijk was en hij met pijn in het hart zijn huis, waar al zijn hobby's verzameld waren, vaarwel moest zeggen. We verliezen in hem een gedreven persoon en wensen zijn familie heel veel sterkte toe.

Bestuur en leden

NBV afd. Mijnstreek Merkelbeek (L)

Ons trouwe lid

HARM KIERS

is op 18 april jl. overleden.

Een complicatie na de operatie werd hem fataal.

Wij herdenken hem als een volhoudend en trouw lid, die graag de visie van zijn collega-imkers wilde vernemen om zijn bijen-beslissingen aan te spiegelen.

Hij heeft nog met voldoening ervaren dat zijn imkerij door een jonger familie-lid wordt voortgezet.

Leden en bestuur NBV afdeling Meppel

Op 22 april 2011 is in de leeftijd van 72 jaar overleden onze oud-collega

JOHAN HOOGSTEDÉ

Johan kwam in begin jaren '70 als timmerman werken in het Bijenhuis, destijds VBBN. Daarna hield hij zich bezig met de productie van de kunstraat en heeft dat tot aan zijn afscheid in 1996 volgehouden. Johan ging mee naar de bijenmarkten in het gehele land. Als een bijenmarkt om 7.00 u begon moest hij soms halverwege de nacht opstaan. Johan heeft zich altijd met hart en ziel ingezet op de werkvloer. Zelfs na zijn afscheid stond hij nog vaak klaar voor het Bijenhuis.

Daarnaast was hij zelf imker en heeft, samen met zijn toenmalige imkermaatjes Kees van Dorland en Cees van de Hul, heel wat tripjes naar het koolzaad in de Flevopolder gemaakt.

Tot kort voor zijn overlijden heeft hij nog, met hulp van zijn imkervriend Evert, voor zijn bijen kunnen zorgen. Wij wensen zijn vrouw Greet, kinderen en kleinkinderen alle sterkte toe om dit verlies te kunnen verwerken.

Collega's Bijenhuis/NBV Wageningen

Te koop in mei t/m juli: F1 Buckfast kernvolkjes op 3 BK-ramen of 4 HK-ramen: € 43,- per stuk. Honing per emmer (10 kg) € 55,-. K. ten Hoedt, Korenbloemstraat 17, 5742 RT Baarn, t 035-5411327.

Bijenvolken nodig? Belt u even. Ook verkopen wij alle imkermaterialen o.a. honingslingers, bijenkorven en kasten (Red Cedar of vurenhout), nieuw of gebruikt, alle maten kunstraat. Informeer vrijblijvend naar onze speciale prijzen. Imkerij De Werkbij, Rhenen en Emst (gemeente Epe). Zie voor adres: www.dewerkbij.nl (met complete webwinkel), e info@dewerkbij.nl, t 0317-61 29 42.

Te koop: bijenvolken met of zonder kast, nieuw model bijenkasten. Alle maten kunstraat, alle imkermaterialen. Ook honingverkoop en inkoop bijenwas. Openingstijden: zat. of na telefonische afspraak t 0485-454276. Imkerdepot Mia v.d. Heijden, Voortsestraat 19, 5454 GR St. Hubert.

Ook dit jaar bieden wij weer moerdop-pen en jonge koninginnen aan van raszuivere en geselecteerde bijenvolken. De jonge koninginnen worden op de Duitse eilanden bevrucht. De lijnen zijn: HOFFMANN LUNZ carnica troiseck en LUNZ varroatoleranz 1075 uit Kroatië. Levering eind juni (onder voorbehoud). Ook kunnen ze meegebracht worden naar de bijenmarkt in Veenendaal. Al meer dan 30 jaar koninginnenteller. Stef Leushuis, m 06-51514893

Te koop: Duitse Carnicakoninginnen onbevrucht: € 8,-, bevrucht: € 20,-. "Reinzucht" van het eiland € 50,-. Deze alleen tegen voorbestelling. Versturen mogelijk. Imkereij Heinz Pieper, Twist - Duitsland. t 0049-5936-6066, e heinz.pieper2@ewetel.net.

Te koop: honing per 20 kg: acacia-, linde-, bloemen-, koolzaad- en korianderhoning. Zeer goede kwaliteit en voldoende voorraad. Imkerij Het Korfje, Nieuwleusen, t 0529-483585, e info@hetkorfje.nl.

Wij kopen uw Nederlandse honing en verkopen alle soorten honing in grote en kleine hoeveelheden. Ook stuifmeel, honingkoek, honingsnoep e.d. Wij zijn dé leverancier voor uw markt of braderie! Vraag vrijblijvend onze speciale prijzen. Imkerij De Werkbij, Rhenen en Emst (gemeente Epe), zie voor adres: www.dewerkbij.nl (met complete webwinkel), e info@dewerkbij.nl, t 0317-61 29 42.

ProPol Produkten BV, bekend als pro-ducent van de bekende Ambrosia Honingwijnen, heeft ook een ruim assortiment apitherapieproducten: crèmes, zeep, snoep etc. die uitermate geschikt zijn voor wederverkoop. Vraag vrijblijvend naar onze prijslijst. Voor informatie: t 0229-295848, e info@propol.nl, i www.propol.nl.

Stichting bijenteeltmuseum De Bankorf voor al uw bijenproducten. We leveren ook aan verenigingen en wederverkopers. Een dagje uit met uw vereniging, maak een afspraak t 0592-389349. Kijk voor meer info op i www.debankorf.nl, ook voor bestellingen via onze webshop.

Het Honingmagazijn, hét adres op de Veluwe en daarbuiten voor al uw imkermaterialen, kijk op www.honingmagazijn.nl. Dagelijks geopend na telefoon- of emailafpraak: t 06-11950583 e honingmagazijn@hetnet.nl, Tongerenseweg Zuid 119, 8162 SB Epe.

Te koop: Spaarkasten (10-, 7-, 6- of 3-raams uitvoering). Ook voor losse broed- en honingkamers, daken en bodems. Kijk op www.immenhof.nl. De Immenhof, Voorthuizen, t 0342-472837, m 06-53182006.

Bezoekerscentrum Imkerij Immenhof. Dit omvat een imkerij, wijngaard, tuinen, expositieruimte met permanente expositie, terras en plantenverkoop. Een uniek en gezellig uitstapje voor uw vereniging, familie of bedrijf. Voor meer info: i www.imkerij-immenhof.nl of t 024-3584543. Gonnien en Marcel Hallmans, Rijksweg 224, Molenhoek/Heumen.

Agenda

Vof Het Ielgat bestaat 25 jaar. Dit vieren we met elke maand een actie! Kijk voor actuele aanbieding: www.ielgat.nl, nu met imkershop. Het Ielgat voor al uw imkermaterialen; verenigingen en grootverbruikers krijgen extra korting op onze toch al lage prijzen.

Imkerartikelen en bijenhouderij. Het adres voor West-Brabant en Zeeland, alles op het gebied van bijen. Geopend: vr. 17-21 u, za. 9-16 u en verder op afspraak. C.F. Coremans, Marnixstraat 1, 4873 GM Etten-Leur, t en f 076-5014116, m 06-51271490.

Te koop: bijenvolken. Wegens gezondheidsomstandigheden te koop aangeboden 200 bijenvolken in redcederhout 10 raams-Spaarkasten. Prijs n.o.t.k. m 06-21247750 of t 010-5912470.

Imkerwinkel De Linde aan de Pastoor Smitsstraat 27 in Olland het juiste adres voor al uw benodigde imkerartikelen. Imkerartikelen zijn te bestellen via onze webwinkel www.imkerswinkeldelinde.nl. De winkel is geopend op: woensdag van 13-20 u en zaterdag van 9-15 u. Vanaf juli 2011 te koop raszuivere teeltmoeren van Friederichskoog inclusief Kielerkastje voor € 80,-. Marcus Mesu & Mirjan Hendriks, m 06-20372232, e info@imkerswinkeldelinde.nl.

Studiedagen

De NBV-studiedagen vinden dit jaar plaats op:

12 november - Breda

19 november - Beilen

26 november - Weert

Laatste zaterdag van de maand Leeuwarden

Open dag van 11-14 u. tot en met augustus 2011. Locatie: bijenstal Potmarge, terrein AOC, ingang via het hek aan de Jansoniusstraat, de toegang is gratis. t 058-2126977.

Het gehele jaar Weert

Natuur- en Milieucentrum 'De IJzeren Man', Geurtsvenweg 4, is het hele jaar open. Meer informatie en openingstijden zie *i* www.nmcweert.nl, t 049-5524893, e info@nmcweert.nl, e karins.kaya@hotmail.com.

19 juni Reusel

Open dag van 11-17 u. in de Reuselse bijenhal en tuin (rolstoeltoegankelijk), Burgemeester Willekenslaan 6. O.a.: demonstratie van vlechten met wilgentenen en bunt, bijen te koop en verkoop, imkerbenodigdheden, planten en honing te koop. Observatiekast en korven, tevens een insectenmuur, de Boerlevaer is aanwezig. Verkoop van planten, diverse zalven van propolis, honing en kruiden. Simon Hoppe geeft een demonstratie koken met streekproducten en honing. Natuurlijk zijn er deskundige imkers aanwezig om uitleg te geven. Peter Lauwers, t 0497-642904, e p.lauwers2@chello.nl.

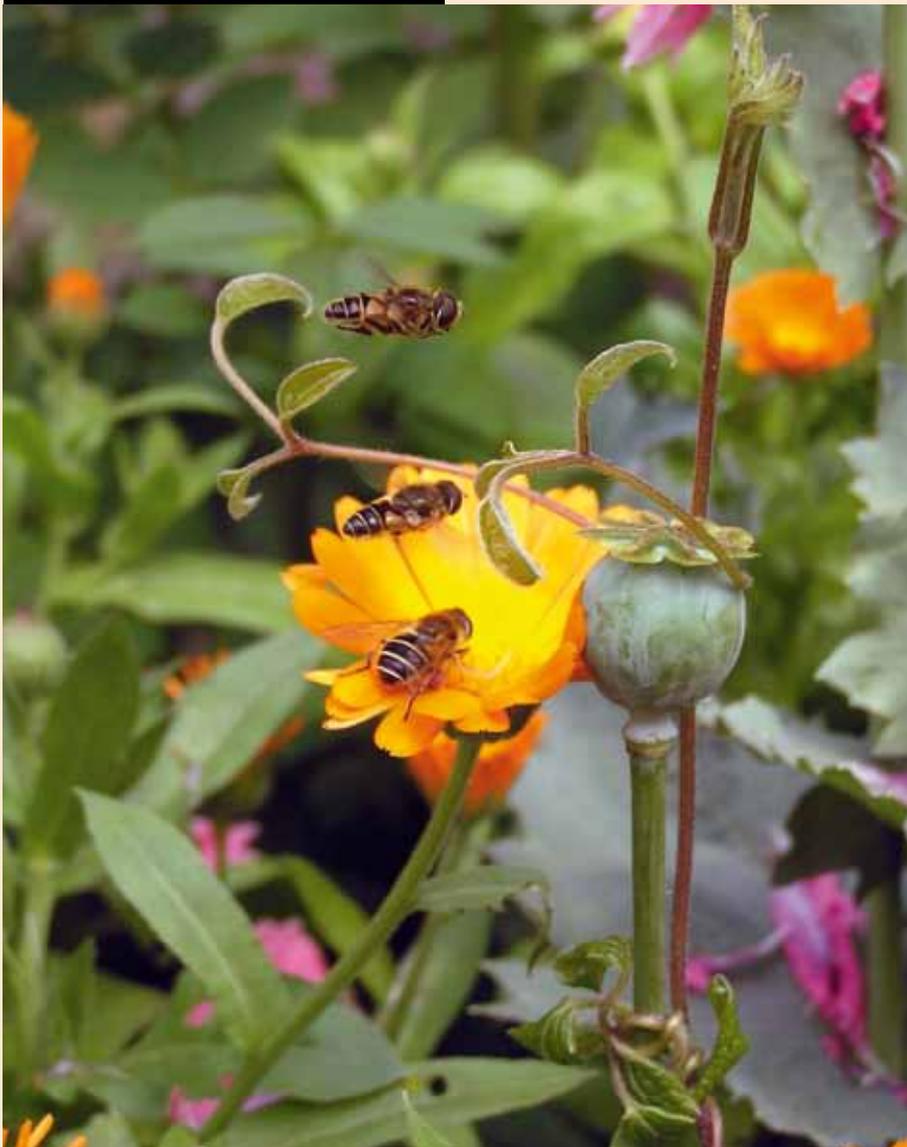
26 juni St. Anthonis

Inloopdag Imkerij Bijendans. Van 10.30-16.00 u zijn de imkerij en de prachtig aangelegde fruittuin, Zandkant 11a te bezoeken. Een tuin met uiteenlopende perken, meanderende wandelpaadjes, fascinerende doorgangen en een unieke verzameling bessen. Activiteiten: uitleg over bijenhouden en het oogsten en inpotten van de honing. Bezoekers van de inloopdag kunnen proeven van de rijpe bessen, bramen en frambozen en de verschillen in rassen duidelijk herkennen. De inloopbijdrage is € 2,50, kinderen tot 12 jaar gratis. m 06-23553366

3 juli Ospel

De afdelingen Asten, Deurne en Someren organiseren samen een imkerdag van 10-16 u. In en om het bezoekerscentrum Mijl op Zeven, Moostdijk 15, 6035 RB Ospel, gemeente Nederweert. Deze dag is speciaal bedoeld voor bijen-

Foto van de maand

Zweefvliegen bij goudsbloemen en uitgebloeide papaver. Foto: Leo van Malsen uit Exmorra

Vraag & aanbod

Schriftelijke opgave van advertenties bij de redactiesecretaris, mw. M. Canters, Grintweg 273, 6704 AP Wageningen, e redactie@bijenhouders.nl
U krijgt voor de kosten een factuur toegestuurd, vermeld daarom uw adresgegevens in uw opgave.
Geen geld overmaken of overschrijvingsformulieren opsturen!
Het tarief voor 'Vraag & aanbod' is € 10,- voor de eerste twintig woorden, ieder woord meer € 0,25 per woord.

Nederlandse

Bijenhoudersvereniging

Grintweg 273, 6704 AP Wageningen

t 0317 422422 f 0317 424180

e secretariaat@bijenhouders.nl

i www.bijenhouders.nl

bank 53.90.42.897, ING 846801

Voor betalingen vanuit het buitenland:

IBAN: NL62ABNA0539042897

BIC: ABNANL2A

Openingstijden ma t/m vrij: 10.00-14.00 u.

Het Bijenhuis (winkel)

Grintweg 273, 6704 AP Wageningen

t 0317 422733, f 0317 424180

e bijenhuis@bijenhuis.nl

i www.bijenhuis.nl

bank 53.90.42.900, ING 823276

Open: di. t/m vr. 08.30-17.00 u, tussen 12.00 en 13.00 u gesloten. Van 1 maart t/m 30 september is de winkel ook op zaterdag geopend van 08.30-13.00 u.

bijen@wur Plant Research International (PRI)

(v.h. PPO-Bijen, Ambrosiushoeve)

Centraal Meldpunt Bijenziekten (ma t/m vrij van 9.00 - 17.00 uur, op afspraak)

Postbus 16, 6700 AA Wageningen.

Bezoekadres: Droevendaalsesteeg 1,

6708 PB Wageningen, t 0317 486001,

e bijen@wur.nl i www.bijen.wur.nl

Spuitschade melden

Inspectie Noord/Oost, Zwolle,

t 038 4291300

Inspectie West, Utrecht, t 030 6692669

Inspectie Zuid, Eindhoven, t 040 2563800

Amerikaans vuilbroed

Gevallen of vermoedens van Amerikaans vuilbroed (AVB) altijd melden bij:

AID Kerkrade t 045 5464185

houders en voor mensen die dit zouden willen worden. Thema: 'De toekomst van de imkerij in Nederland'. Onderwerpen op deze dag: werving van nieuwe leden, raselectie/verbetering, varroabestrijding etc. Tevens verkoop van Imkerartikelen door een dephouder van de NBV.

P. Steuten, m 06-38890377

e p.steuten2@kpnplanet.nl

3 juli Budel

Open dag van 10-17 u. i.v.m. 25 jaar drachtplantentuin "De Immenhof" en het 90-jarig bestaan van imkervereniging 't Wilgenroosje, Cranendonck. O.a. informatiewagen voor kinderen, het bijenmuseum staat uitgesteld, honingwafels, vlechten, verenigingswinkeltje enz.

Houdt u voor de navigatie 'Broekkant' aan en volg bij de Zandweg de bordjes

"De Blijde Bij". Henk Vermeulen,

m 06-10877519, e h.vermeulen5@chello.nl,

i www.wilgenroosje.nl

3 juli Hamont-Achel

Bijen-info-markt van 9-17 u, in

'De Posthoorn', Stationsstraat 9. O.a. verkoop materiaal, honingslingeren, wassmelten, korfvlechten, raad het gewicht van de korf, zelfgebakken honingwafels eten.

Jaak Hendriks, t 0032-11448758,

e hendrikxjaak@hotmail.com.

7 juli t/m 28 augustus Leiden

In het kader van het 100-jarig bestaan van de afd. Leiden, is deze Zomertentoonstelling 'Bijen in de hoofdrol' opgezet. Ook wilde bijen, hommels en verwante insecten krijgen aandacht. Locatie: Hortus Botanicus, ook in het Koetshuis in de Leidse Hout is een tentoonstelling over bijen te zien. Voor meer info i www.hortus.leidenuniv.nl.

9 juli Uddel

Bijen- en Honingmarkt van 8-15 u bij dorps huis 'Het Blanke Schot', Garderen-seweg 33. O.a. demonstraties oude ambachten en verkoop. Henk Kok, t 0577-401897, m 06-55834932 of Henk Bronkhorst t 0577-401453, m 06-54903117.

9 en 10 juli heel Nederland

Landelijke Open Imkerijdagen van de NBV. Zie Bijenhouden maart, mei en dit nummer pagina 3.

19 juli Veenendaal

Zwermbijenmarkt van 8-13 u, sportpark 'Panhuis', Verlengde Sportlaan 5. Henk Korving, t 0318-521613, e h.m.korving@xmsnet.nl of Kees van Holland, m 06-54732962.

3 augustus Epe

Bijen- natuurmarkt voor honing, bijenvolken en imkerartikelen, m.m.v. veel natuurverenigingen, van 8-12 u, bij het gemeentehuis. E.C.v.d. Kley, t 0578-68 83 31 of mw. H.van Niersen, t 0578-621764.

6 augustus Zuidlaren

27ste Markt van Melk en Honing van 10-16 u. Zie ook pag. 8 Ton Kolkman, t 050-4095792, m 06-53850460.

13 augustus Zutphen

Honing- en Milieumarkt van 9-16 u op de Houtmarkt. Willem Velberg, t 0575-515646, m 06-13649110, i www.bijenstandwillemvelberg@come2me.nl.

27 augustus Drachten

Bijenmarkt van 10-16.30 u op het Museumplein t.o. de Beleef Bibliotheek. Voorlichting over bijenhouden, honingslingeren, kaarsen maken en observatiekast. Videopresentatie in het Museum. Verder verkoopstands met imkermateriaal, honing, jams, klein fruit, kruiden, kaas en veel meer. Barend Potjer, t 0512-513068, e barend@potjer.nl.

3 september Stadskanaal

Honing- en informatiemarkt in het winkelcentrum op 'Het plein met de fontein'. Inlichtingen G. Hoogerwerf t 0599-212913 e gehoogerwerf@zonnet.nl

13 september Lonneker

Lezing door Rainer Drescher: 'Honing en zijn betekenis; stoffen in honing, eigenschappen en onderzoek naar honing'. Drescher (Nordhorn) is expert op het gebied van honing. Voor leden van de NBV groep Overijssel. De lezing is een goede voorbereiding voor de honingkeuring. Tijdens de pauze diploma-uitreiking aan de geslaagde cursisten Basis cursus bijenhouden. a 19.30 u in zaal Sprakel, Dorpsstraat 137. Inl.: Frans Huijnen, t 053-4319092, e f.huijnen@skyaccess.nl.